

INTRODUCCIÓ

A més d'entendre la mecànica concreta de la crisi actual, és important entendre les seves causes, el seu significat i les seves possibles conseqüències sociopolítiques tant a l'Estat espanyol com a nivell internacional. Per tant, analitzarem prèviament i de forma molt breu, la lògica general de funcionament de la nostra societat (apartat 2), així com les principals característiques de les últimes dècades (apartats 3 i 4). Veurem seguidament la crisi econòmica contemporània (apartat 5) i, finalment, donarem una visió del moment econòmic i polític actual (apartats 6 i 7).

LA LÒGICA DEL CAPITAL

El fet que el capitalisme tingui una història tan accidentada, tan plena de crisis, no és un fet casual o aleatori, sinó que es deriva de la naturalesa intrínsecament conflictiva de la lògica del capital. Sintèticament, la contradicció bàsica del capitalisme és que, en tant que l'obtenció de rendibilitat és el motor del seu funcionament, en funcionar tendeix a deteriorar les bases que alimenten l'esmentada rendibilitat¹.

Així doncs, d'una banda, en una economia capitalista la inversió (que és la que determina la producció) depèn que els capitalistes obtinguin rendibilitat "suficient" per continuar invertint i produint. No es produeix quan és socialment necessari, ni es produeix el que és socialment més important produir, sinó quan és rendible fer-ho, i aquelles mercaderies la producció de les quals permetrà obtenir certs beneficis respecte al capital invertit. Per això, la taxa de rendibilitat o de guany, que és la proporció de beneficis obtinguts respecte al capital inicial invertit, és la variable clau de l'economia capitalista. I, precisament a causa de la importància que té per als capitalistes obtenir una determinada taxa de rendibilitat, aquests fan sempre tot el possible per augmentar-la. El problema és que, per a això, el capital desplega estratègies que són eficaces des del punt de vista d'una fracció determinada del capital, o durant un període de temps limitat, però que tendeixen a deteriorar les bases mateixes del procés productiu del qual s'alimenten els beneficis dels capitalistes. Aquesta tendència "suïcida" del capital, que el porta a deteriorar el que per a ell és més important, la taxa de rendibilitat, s'expressa periòdicament sota fórmules diverses. Un exemple, que explicarem amb més detall més endavant, és com les mesures neoliberals que s'han estat aplicant per intentar contrarestar la crisi de rendibilitat que arrossega el capitalisme mundial des dels anys setanta i, en

1. No ens detindrem en explicar-ho detalladament, però per aprofundir en aquesta qüestió recomanem l'estudi d'algun dels textos bàsics de la teoria marxista. Per exemple, recomanem el llibre de A. Martín, M. Dupont, M. Husson, C. Samary y H. Wilno (2002): *Elementos de Análisis Económico Marxista*, Los libros de la Catarata, Serie Viento Sur.

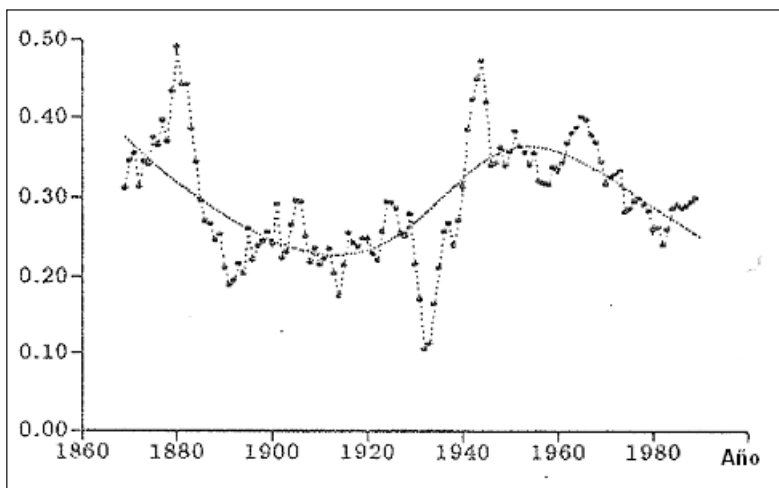
**AQUESTA CONTRADICCIÓ BÀSICA DEL CAPITALISME
ÉS A LA QUAL MARX, I EN GENERAL LA TEORIA
MARXISTA, ES REFEREIX AMB L'EXPRESSIÓ DE "LLEI
DEL DESCENS TENDENCIAL DE LA TAXA DE GUANY"**

concret, aquelles orientades a expandir les oportunitats de negoci en l'àmbit financer, es converteixen en origen de noves crisis.

Aquesta contradicció bàsica del capitalisme és a la qual Marx, i en general la teoria marxista, es refereix amb l'expressió de "lleï del descens tendencial de la taxa de guany", segons la qual, la taxa de benefici de l'economia presenta factors estructurals que tendeixen a reduir-la. Convé, no obstant això, fer una important matisació: aquesta contradicció existeix i, de fet, és fonamental per explicar la irracionalitat del sistema capitalista i la seva recurrent vocació suïcida (que s'evidencia, com després expliquem, en les crisis periòdiques). Però hi ha una multiplicitat de factors (entre els quals la lluita de classes ocupa un lloc central) dels que depèn que aquesta contradicció intrínseca del capitalisme acabi resultant, o no, en una reducció efectiva de la taxa de guany; o que expliquen per què els problemes de rendibilitat sorgeixen en un moment històric concret i s'expressen d'una forma específica i no d'una altra. Ho veurem amb més detall en explicar la crisi de rendibilitat iniciada en els anys setanta.

En qualsevol cas, la inevitable vocació del capital per generar-se a si mateix problemes de rendibilitat ha fet eclòsió al llarg de la història en forma de crisis periòdiques. Si anem repassant les successives crisis de rendibilitat i les fórmules concretes amb què, en cada una d'elles, el capital aconsegueix "refer-se", observarem que la història del capitalisme pot dibuixar-se amb un traçat ondulat. Cada "ona llarga" (no ens referim a moviments de curt termini, sinó a oscil·lacions de llarg recorregut) pot veure's com a una "successió" de fases expansives i recessives². Resumint, des dels inicis del segle XX fins a l'actualitat és relativament fàcil reconstruir les ones llargues (com es pot apreciar al gràfic 1): fase recessiva fins al final de la Primera Guerra Mundial; recuperació i expansió fins a la crisi de 1929; fase recessiva fins al final de la Segona Guerra

2. Sobre les ones llargues i el desenvolupament històric del capitalisme recomanem Mandel, Ernest (1986): *Las ondas largas del desarrollo capitalista : la interpretación marxista, Siglo XXI, México* i Albarracín, Jesús y Montes, Pedro (1996): *El capitalismo tardío: la interpretación de Ernest Mandel del capitalismo contemporáneo*, Madrid; disponible a <http://danioloalba.blogspot.com>

Gràfic 1: Evolució històrica de la taxa de benefici (°) i de la seva tendència (---) (EUA, 1869-1989). Font: Duménil, G. y Lévy, D. (1993): *The Economics of the Profit Rate: Competition, Crisis and Historical Tendencies in Capitalism*, Edward Elgar Publishing Company, London.

Mundial; recuperació i expansió fins als primers anys setanta (el fordisme o període keynesià, que col·lapsa amb la crisi que expliquem en el pròxim apartat); fase recessiva en la qual actualment ens trobem.

És important destacar que de l'anàlisi de les ones llargues no es pot deduir una anàlisi determinista del desenvolupament del capitalisme: ni el que ha passat era l'únic possible, ni és possible preveure el que passarà. Per això posàvem entre cometes "successió" a l'apartat anterior: del moviment ondulant del capitalisme no es dedueix un presumpte moviment cíclic. Encara que moltes anàlisis marxistes cauen en la temptació, convé desterrar la idea d'automatisme. Les ones llargues no són resultat exclusiu de l'esdevenir "mecànic" o autònom de la dinàmica capitalista, sinó que es veuen afectades per factors que no depenen exclusivament de la lògica del capital. La lògica del capital tendeix a sobresaturar-se a si mateixa, a deteriorar les bases generadores de valor, i amb això socavar la rendibilitat, però aquesta tendència es veu influïda de forma determinant per factors propis de cada context històric concret i, en particular, com dèiem, del desenvolupament de la lluita de classes.

En particular, la lògica interna (endògena) de la dinàmica econòmica capitalista explica el pas d'una ona llarga expansiva a una ona llarga recessiva (si bé el paper de la lluita de classes no deixa d'influir i determinar el procés en cap moment). Tanmateix, no hi ha cap mecanisme endogen que impulsi automàticament una ona expansiva després de la fase reces-

siva. El pas a noves onces ascendents s'ha produït històricament gràcies a importants factors "extraeconòmics" (abruptes canvis en la correlació de forces socials, convulsions polítiques, guerres, incorporació de nous territoris al mercat capitalista mundial, etc.). Aquesta concepció s'oposa per tant a tot determinisme, sobretot al tecnològic.

L'anàlisi marxista és un instrument privilegiat per entendre les contradiccions de la societat capitalista i la mecànica del funcionament econòmic de les nostres societats. I això ens serveix per comprendre i denunciar la irracionalitat que suposa que les societats contemporànies estiguin sotmeses als seus dictats. Així com per conèixer aspectes centrals de la realitat concreta que ens toca viure i transformar (en aquest cas, la crisi actual). Però no hi ha lloc des de l'anàlisi marxista per sostenir "un ineludible col·lapse endogen del capitalisme" o la "inevitabilitat del socialisme". El socialisme serà fruit de l'acció política conscient i organitzada de milions de persones, i no fruit d'un mecanisme cíclic automàtic o del "desenvolupament de les forces productives".

LA CRISI ESTRUCTURAL DE RENDIBILITAT

Entre finals dels anys seixanta i principis dels setanta la contradicció bàsica del capital fa eclòsió en una greu crisi de rendibilitat als països desenvolupats³: el capital no és capaç d'obtenir la taxa de rendibilitat que "necessita" per continuar funcionant. Aquesta crisi posa fi a un llarg període de creixement econòmic iniciat als països desenvolupats després de la Segona Guerra Mundial, i que es va guanyar el nom de "l'edat d'or del capitalisme" o "els trenta gloriosos". Aquell període "excepcional" de creixement econòmic sostingut (el més llarg en la història del capitalisme), al qual en ocasions es denomina "fordisme", es va originar en gran manera en l'enorme destrucció de capital que va comportar la guerra (i en les massives inversions necessàries per a la reconstrucció) i en un increment de l'explotació del treball durant la guerra i la immediata postguerra (deguda als efectes combinats del feixisme, la misèria i els esforços de guerra). Aquesta onada llarga expansiva, i la necessitat de fer fortes concessions al món del treball per conjurar el perill de revolució social a Europa (on bona part de la burgesia havia estat còmplice del nazi-feixisme, alhora que el moviment comunista sortia de la guerra enfortit i prestigiat per la Resistència), va permetre una potent organització de sindicats i partits obrers.

Aquest període és inèdit per:

- la durada tan prolongada d'una dinàmica de creixement estable i potent.
- la millora generalitzada de les condicions de vida dels treballadors dels països desenvolupats.

En efecte, la "fórmula keynesiana" aparentment permetia un desenvolupament capitalista harmònic: l'enorme desenvolupament productiu convivia amb l'avenç de conquestes socials de gran importància per als

3. Els països subdesenvolupats es veuen afectats per l'esmentada crisi, però amb particularitats específiques l'exponent més clar de les quals és l'explosió del problema del deute extern en els primers anys vuitanta. Sobre aquest tema recomanem l'obra del nostre company Eric Toussaint (2002) *La bolsa o la vida. Las finanzas contra los pueblos*, de l'Editorial Gakoa. Quan no indiquem el contrari, les dades per a països desenvolupats que donem en aquest apartat es refereixen a l'OCDE.

A LA PRIMAVERA DE 1970 SE SUCCEEIXEN CRISIS BORSÀRIES A DIVERSOS PAÏSOS; I, DESPRÉS DE LA PERSISTÈNCIA DE TENSIONS MONETÀRIES I LA DEVALUACIÓ DE DIVERSES MONEDES, EL SISTEMA MONETARI INTERNACIONAL COL·LAPSA

treballadors (són els anys en què es consoliden els estats del benestar); la intervenció estatal semblava garantir el final de les crisis periòdiques; i el creixement salarial per sobre del creixement de la productivitat, el consum de masses, i l'ascens de la despesa pública, semblaven peces, no solament "possibles" sota el capitalisme, sinó també funcionals per al seu desenvolupament. Encara que és important destacar "allò excepcional" del període keynesià, tampoc no convé mitificar-ho: durant aquestes dècades, la dinàmica de consolidació del subdesenvolupament es reproduïx en la major part de països del món, alhora que als mateixos països desenvolupats persisteixen bosses d'exclusió i pobresa en absolut menyspreables, així com els primers problemes ambientals greus.

Aquestes dècades de creixement s'interrompen bruscament a partir de finals dels anys seixanta. En efecte, malgrat que s'ha popularitzat el nom de "crisi del petroli" per referir-se a ella (amb referència a la pujada del preu del cru per part de l'OPEP el 1973), i, tot i que, segons expliquem a continuació, el shock petroler juga un paper important en la crisi, el qualificatiu és erroni. Les debilitats del presumpte idil·li keynesià del capitalisme són d'una naturalesa molt més profunda. I, de fet, les primeres manifestacions de la crisi són anteriors a 1973.

Des dels últims anys seixanta existeixen símptomes evidents que la situació dels països de l'OCDE comença a ser crítica. El 1967, a Alemanya Occidental s'inicia la primera recessió des de la postguerra, en 1968-69 la taxa de rendibilitat comença a caure; el 1971 el creixement industrial d'aquests països ja és del 3% (la meitat que en la dècada dels seixanta); la desocupació i la inflació han començat a créixer; els fluxos de comerç internacional es redueixen sensiblement. A la primavera de 1970 se succeeixen crisis borsàries a diversos països; i, després de la persistència de tensions monetàries i la devaluació de diverses monedes, el Sistema Monetari Internacional establert a Bretton Woods (una de les institucions bàsiques de l'ordre econòmic establert en la postguerra), col·lapsa. En aquest context, que és ja de crisi seriosa, el 1973 es produeix l'alça en els preus internacionals de certs productes bàsics (com el blat, el cotó, el

COM VEUREM, AQUESTA CRISI SUPOSA L'ESGOTAMENT DEL KEYNESIANISME COM A FÓRMULA CONCRETA DE GESTIÓ DEL CAPITALISME

coure i d'altres) i, finalment, com la gota que fa vessar definitivament un vas replet, l'OPEP decideix elevar els preus del petroli.

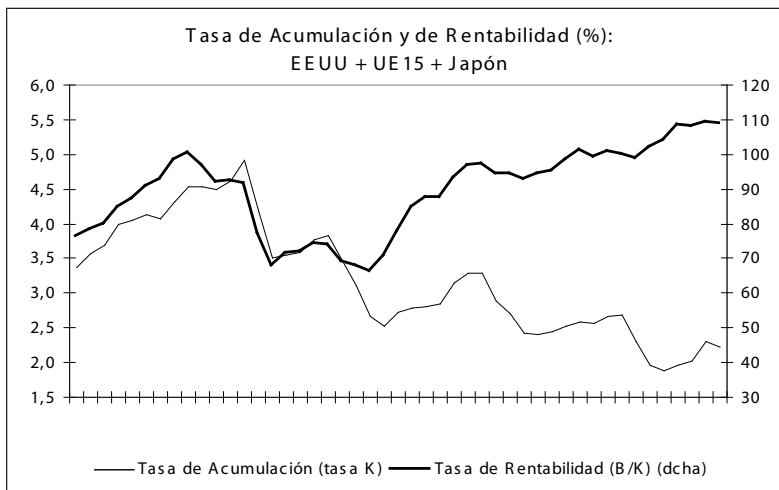
És a dir que, com sempre, les autoritats i els mitjans de comunicació es van resistir (i encara ho fan avui) a reconèixer la crisi, i es van esforçar per qualificar-la amb etiquetes que donaven a entendre que el problema no es devia a causes internes al sistema (una pujada arbitrària dels preus del cru per part dels països petrolers, per exemple). El shock petrolier juga un paper, però limitat (de fet, la pujada del preu del petroli de 1979 va tenir efectes més profunds i duradors sobre el patró de consum energètic de les economies de l'OCDE que la del 73, que és la que ha passat a la història). Tanmateix, una anàlisi més profunda d'aquella crisi evidencia que existien greus problemes que dificultaven el procés d'acumulació capitalista. Com veurem, aquesta crisi suposa l'esgotament del keynesianisme com a fórmula concreta de gestió del capitalisme.

En realitat, l'origen de la crisi són els problemes de rendibilitat que comença a tenir el sistema capitalista a finals dels anys seixanta. Com veiem al gràfic 2, la fallida en la tendència ascendent de la taxa de rendibilitat es produeix el 1969, anys abans del shock petrolier.

Les causes que expliquen aquest progressiu deteriorament de la rendibilitat empresarial són fonamentalment dues:

A) La contradicció capitalista: la seva tendència a deteriorar la generació de valor.

En primer lloc, durant els anys seixanta es produeix l'esgotament de l'ona tecnològica iniciada després de la segona guerra mundial, basada en els avenços en la indústria electrònica, de plàstics, aeronàutica, química i béns de consum durador. D'una banda, això s'explica perquè amb el pas dels anys els avenços tecnològics es concentren a millorar les tecnologies ja disponibles en comptes d'invertir en noves tecnologies. A més, una vegada saturats els mercats, l'expansió productiva ja no es pot basar, almenys no fonamentalment, en l'ampliació de les escales de producció, sinó que ha de concentrar-se en la diversificació de productes i el perfeccionament de la qualitat, la qual cosa determina

Gràfic 2. Font: Husson, 2008, www.hussonet.free.fr

que els avenços tecnològics aplicats generin rendiments cada vegada més reduïts. En alguns països, a això se suma que la cursa armamentística, que en les dècades prèvies ha estat fonamental en el desenvolupament tecnològic que posteriorment s'aplicava a la indústria civil, i ara comença a consumir proporcions cada vegada majors de la despesa pública en I+D, la qual cosa perjudica la investigació orientada en les branques d'indústria civil. Finalment, la tendència intrínseca d'aplicació de tecnologies noves en les mateixes branques genera rendiments decreixents.

En aquestes circumstàncies, a partir de finals dels anys seixanta, l'increment de la taxa d'acumulació no genera nous i paral·lels augments de la taxa de benefici, apareixent per tant el fenomen de la sobreinversió empresarial i la consegüent caiguda de la rendibilitat del capital. Un factor desencadenant de la crisi cal buscar-lo per tant en la decreixent eficiència que tenen les noves inversions fetes per les empreses des de finals dels anys seixanta. Efectivament, la proporció producció/estoc de capital fix cau gairebé un 25% a Europa entre 1966 i 1980, i més d'un 30% als EUA durant aquestes dates. Aquesta sobreinversió empresarial va desencadenar la progressiva pèrdua d'eficiència de les noves inversions, encarint excessivament el procés de producció i precipitant en última instància la caiguda de la rendibilitat i el curtcircuit de l'acumulació de capital.

B) Forces socials contribueixen a portar el capitalisme “al límit”.

Per entendre la gènesi de la crisi que fa eclòsió en els anys setanta, als elements que acabem d'analitzar —directament relacionats amb la dinàmica productiva— cal sumar un factor fonamental: la lluita de classes.

La relació salarial fordista es caracteritzava per una fórmula de remuneració vinculada als creixements de productivitat (que possibilitava un consum ampli i generalitzat de la població, concorde amb els processos productius estandarditzats propis del fordisme), a la institucionalització de la negociació col·lectiva i a la fortalesa dels sindicats. El poder de negociació del treball es veia afavorit per les seves formes d'organització, rígides pel que fa a l'establiment de temps, tasques i categories, favorables a la generació de vincles sòlids i duradors, massificades i, en resum, funcionals a la producció de masses de productes estandarditzats (la imatge de la cadena de muntatge n'és molt il·lustrativa).

Segons avançava la dècada dels seixanta, el nivell de conflictivitat obrera i social s'accentuava. Per una part, els sindicats, conscients de la seva força, lideren una dinàmica molt combativa (boicot, indisciplina organitzada, vagues i sabotatges). Amb particularitats pròpies a cada país, els anys seixanta són de gran fortalesa sindical i d'elevada conflictivitat social. A més, més enllà del moviment obrer, sorgeix en altres sectors de la societat el qüestionament obert d'alguns valors bàsics del capitalisme (disciplina, autoritat, jerarquia, etc.). Un símbol de la profunditat i l'efectivitat del qüestionament a l'ordre establert d'aquells anys és maig del 68. Aquest qüestionament, malgrat que algunes vegades s'hagi pretès presentar com un episodi d'antagonisme vinculat exclusivament al

AMB PARTICULARITATS PRÒPIES A CADA PAÍS, ELS ANYS SEIXANTA SÓN DE GRAN FORTALESA SINDICAL I D'ELEVADA CONFLICTIVITAT SOCIAL

món estudiantil i cultural, i a una crítica dels valors burgesos tradicionals, va en realitat molt més allà: recordem que la potència sindical i les vagues generals posen a l'ordre del dia la possible socialització d'empreses en alguns països europeus⁴.

Els sindicats eren molt forts durant aquests anys, fruit de la plena ocupació, l'alt nivell de sindicalització i les facilitats d'organització d'una força de treball molt estable i estructurada. En aquest context favorable per als treballadors, aquests van exercir la seva efectiva capacitat de pressió de manera que els salaris van créixer per sobre de la productivitat en la majoria dels països desenvolupats (com veurem, l'ofensiva neoliberal busca precisament que els salaris creixin molt per sota de la productivitat). Aquest creixement salarial dels treballadors dels països desenvolupats, que en certa mesura el capital es podia permetre a causa dels extremats nivells d'explotació a que sotmetia i es continua sotmetent els treballadors de la resta del planeta, suposava un llast addicional i cada vegada més pesat per a la rendibilitat empresarial. A la qual cosa cal sumar que, a més dels salaris directes, les càrregues fiscals associades al manteniment de l'Estat del benestar també perjudicaven la rendibilitat.

En síntesi, l'esgotament productiu derivat de la mecànica autònoma del capital, en conjunció amb els factors socials i polítics que acabem d'explicar, determinen que des de finals dels anys seixanta comencin a registrar-se greus problemes de rendibilitat. Com veïem al gràfic 2, entre 1969 i 1975 la taxa de rendibilitat es va reduir un 30%, i fins a 1985 no va començar a recuperar-se. Com a conseqüència (si no s'obté rendibilitat suficient, el capital no inverteix), la taxa d'inversió pràcticament deixa de créixer: ho fa a una taxa anual de l'1%, mentre que durant els seixanta creixia al 6%. La caiguda de la inversió perjudicava alhora la rendibilitat obtinguda, de manera que ambdós fenòmens es retroalimentaven. Els nivells d'inversió determinen el nivell de producció d'una economia. Un comportament inversor tan mediocre, derivat de l'obtenció d'una taxa de

4. Recomanem la lectura del llibre de Manuel Garí, Jaime Pastor y Miguel Romero (eds.) (2008): 1968. *El mundo pudo cambiar de base*, Editorial Catarata, Madrid.

LA INFLACIÓ ES CONVERTEIX EN LA PREOCUPACIÓ CENTRAL DELS GOVERNS I LA SEVA CONTENCIÓ PASSA A SER L'ÚNIC OBJECTIU DE LA POLÍTICA ECONÒMICA (LA PLENA OCUPACIÓ JA NI TAN SOLS ÉS CONSIDERA UN OBJECTIU)

rendibilitat insuficient, per tant, suposava que la dinàmica d'acumulació s'interrompés i es produís una crisi econòmica profunda.

Com a resultat, els països desenvolupats van deixar de créixer de forma potent i sostinguda (i mai des de llavors no han tornat a fer-ho, llevat de situacions molt excepcionals, com els EUA durant els anys noranta, però gestant situacions que acaben per explotar). Durant les dècades dels setanta i els vuitanta, l'OCDE va créixer a una taxa mitjana anual d'aproximadament el 2,5% (i només del 2% en termes per càpita), és a dir, la meitat que durant els seixanta.

D'altra banda, el creixement de la desocupació es va disparar fins a superar una taxa del 8%, la qual cosa triplicava les dels anys seixanta. A més, la desocupació es convertia en un fenomen estructural (no ha tornat a haver-hi plena ocupació des de llavors) i de llarga durada (gairebé la meitat dels aturats de l'OCDE romanen més d'un any a l'atur). Hi ha col·lectius específics que sofreixen la desocupació amb major intensitat. És el cas dels joves (més del 40% dels aturats són menors de 25 anys) i de les dones que, malgrat ser minoria com a població activa, registren una taxa de desocupació sobre la població activa sistemàticament superior a la masculina.

Finalment, la inflació, que estava molt controlada (entorn del 3% durant els 60), es va disparar al 10% en la dècada dels setanta. Això es devia, per una part, a l'increment en el preu d'algunes matèries bàsiques, com el petroli i, per una altra, que els empresaris defensaven els seus marges de benefici de la caiguda de la rendibilitat incrementant els preus. La coincidència d'inflació i recessió, inèdita fins aleshores, dona lloc a l'aparició del terme *estagflació*. La inflació es converteix en la preocupació central dels governs i la seva contenció passa a ser l'únic objectiu de la política econòmica (la plena ocupació ja ni tan sols és considera un objectiu). Aquesta preocupació per la inflació justifica les polítiques monetàries i fiscals regressives que, com veurem, es posen en marxa per sortir de la crisi.

L'AJUST DAVANT LA CRISI: EL NEOLIBERALISME COM A FÓRMULA DE GESTIÓ DEL CAPITALISME

En un intent desesperat per recuperar la rendibilitat es produeix una ofensiva ideològica, econòmica, social i política per part de les classes dominants a partir dels 70, la plasmació de la qual al terreny de la política econòmica es coneix com a neoliberalisme.

El neoliberalisme va tenir el seu assaig, un primer experiment, al sagnant Xile de Pinochet després del cop d'estat del 73, i ha tingut les seves icones en personatges com Milton Friedman o Von Hayek. Personatges que romanien marginats al món acadèmic i que havien estat aïllats políticament després del desastre de la política liberal reflectida en la gran depressió del 29, comencen a trobar nombrosos altaveus. Aquestes idees no eren noves, encara que el seu eco havia estat escàs fins a la dècada del 70. Les seves idees no naixien amb la crisi dels 70, però sí que va ser en aquell moment quan van ser interessadament recuperades i promocionades pel poder.

El neoliberalisme com a recepta ha estat un intent de restablir la taxa de guany d'una manera radical i estable en el temps. Les tres receptes bàsiques de què s'ha dotat han estat: privatització, desregulació-desreglamentació i obertura exterior en sentit ampli (capitals, mercaderies...). Estudiem, per tant, les tres mesures:

L'ONADA DE PRIVATITZACIONS

La necessitat de recuperar la rendibilitat per part del capital privat ha provocat la recerca de nous espais de negoci, nous espais on obtenir beneficis. Amb això va sobrevèncer una onada de privatitzacions de diverses activitats rendibles a les mans del sector públic (els sectors no rendibles mai no s'han privatitzat, llevat dels casos en què s'ha fet un sanejament preve a costa de les arques de l'estat). A les esmentades mans es trobaven, en general, sectors estratègics (transport, energia, telecomunicacions...) que havien requerit una inversió pública forta durant els anys anteriors i que havien servit de suport a l'acumulació privada en altres sectors. Al costat d'aquests sectors, s'ha anat privatitzant a més

LES PRIVATITZACIONS D'EMPRESSES PÚBLIQUES HAN CONSTITUÏT UN VERITABLE SAQUEIG DE L'ERARI PÚBLIC, SOBRETOT QUAN SOVINT S'HAN DUT A TERME AMB ALTES DOSIS DE CORRUPCIÓ POLÍTICA

tota una sèrie de serveis públics essencials (sanitat, educació...) fruit de conquestes socials passades i de les necessitats del propi sistema en un moment donat (necessitats formatives adaptades al mercat de treball, per exemple).

Tots aquests sectors resultaven molt desitjables per al capital privat com a fonts de nous guanys, perquè tenien poc risc en ser essencials (la demanda estava assegurada en energia, transport, sanitat...) i estaven molt protegides de la competència: de fet, els vells monopolis públics ara són monopolis o oligopolis privats, amb molt difícil entrada de nous competidors. En aquest sentit, les privatitzacions d'empreses públiques han constituït un veritable saqueig de l'erari públic, sobretot quan sovint s'han dut a terme amb altes dosis de corrupció política i clientelisme i escapant a tot control democràtic efectiu.

DESREGULACIÓ-LIBERALITZACIÓ

Quan les contradiccions intrínseques del capitalisme van minvar la rendibilitat i el ritme de creixement del "pastís" o, dit d'una altra manera, quan la renda global no creixia al ritme desitjat, es va fer necessari deslligar les diverses traves i regulacions legals que el sector públic havia imposat a la lògica del capital. Traves que s'havien imposat per no repetir els errors que van conduir a la gran depressió del 29, però també tota una gamma d'intervencions fruit de les conquestes de la classe treballadora. Per a això es van trencar les regles que el keynesianisme entenia com a reguladores, en el sentit que permetien alleugerir les contradiccions que provoca el mercat (serveis socials, preus regulats.....). Per això, les polítiques neoliberals, pensant en les rendibilitats a curt termini, només han pogut agreujar les contradiccions a llarg termini. La liberalització i la desregulació s'han donat en nombrosos àmbits (lleis del sòl, de la competència, de la localització d'empreses...). Veurem alguns d'aquests

àmbits, que creiem que —donada la seva centralitat econòmica i social— poden ajudar a entendre millor la lògica del neoliberalisme.

Les contrareformes en el mercat de treball

Les successives (contra)reformes han tingut com a objectiu disminuir la capacitat organitzativa de la classe treballadora i, per tant, doblegar a llarg termini les forces del treball per tal d'augmentar els beneficis, disminuint el creixement salarial (també els costos laborals no salarials) i situant-lo almenys per sota del creixement de la productivitat. En plena ofensiva política i ideològica, els diversos governs van anar eliminant conquestes històriques que havien enfortit la capacitat organitzativa i negociadora de la classe treballadora. Es van multiplicar les modalitats contractuals, es van rebaixar els requisits per fer possible l'acomiadament, es van permetre els intermediaris (subcontractes i empreses de treball temporal). També es van reduir les prestacions per desocupació i, a més, es van realitzar polítiques d'atur massiu (que pressionaven a la baixa —en termes reals— sobre els salaris).

El resultat ha estat una derrota tant social com política de la classe treballadora. Si bé, davant les primeres embranzides, tant en les contrareformes del mercat de treball com en les privatitzacions, el vell moviment obrer va ser capaç de resistir, l'ofensiva sostinguda dels diversos governs (conservadors i socialdemòcrates) durant aquestes últimes tres dècades ha aconseguit trencar la resistència sindical i social. Després d'això tot ha

LES CÚPULES SINDICALS S'ADAPTAVEN, MENTRESTANT, AL NOU MARC, CONVERTINT-SE EN GESTORS DE LA SITUACIÓ I TEORITZANT LA CONCERTACIÓ COM A MAL MENOR

estat més fàcil. La capacitat de lluita ja no era la mateixa i la interiorització de la derrota feia virar a algunes capes de la classe cap a la dreta, buscant sortides individuals davant el fracàs de les col·lectives. Les cúpules sindicals s'adaptaven, mentrestant, al nou marc, convertint-se en gestors de la situació i teoritzant la concertació com a mal menor.

Paral·lelament, i ajudant-se de les esmentades reformes, l'atac al potencial de conflicte també tenia un ancoratge en les noves formes d'organitzar la producció. Deslocalitzacions (trasllat de la producció a països amb menors costos salarials i ambientals) i subcontractació (l'externalització de processos productius i/o de gestió que tradicionalment es feien a la mateixa estructura empresarial), al costat de formes de contractació i estimulació individual, o a una gestió d'estocs i de l'organització on el treballador és cada vegada més una peça molt flexible (que pateix formes contractuals molt precàries) han degradat enormement la capacitat organitzativa del món del treball.

Aquest fet, que afecta als salaris directes, al costat del deteriorament dels serveis públics i dels programes de cobertura social, han fet que aconseguir feina a jornada completa deixi de ser sinònim de sortir de la pobresa, fins i tot als països membres de l'OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament, que agrupa els països més industrialitzats). El nombre de treballadors pobres (els anomenats "working-poor") no ha deixat de créixer en els últims anys, també en els països del centre que domina l'economia mundial, la qual cosa és tot un reflex de l'abast de l'ofensiva desencadenada per les classes dominants contra la classe treballadora⁵. Encara que a curt termini això signifiqui una major plusvàlua i rendibilitat per al capital, al seu torn origina nous problemes com el deteriorament del poder adquisitiu d'amplis sectors socials. I l'endeutament

5. Vegi's en aquest sentit l'article de Álvarez, Nacho i Medialdea, Bibiana (2005): "Ajuste neoliberal y pobreza salarial: los *working poor* en la UE", en *Viento Sur*, Año XIV, Número 82, setembre 2005, Madrid.

L'OBJECTIU PRIORITARI ÉS OFERIR ELEVATS RENDIMENTS I GARANTIES AL CAPITAL FINANCER, MITJANÇANT NIVELLS D'INFLACIÓ ESTABLES I TIPUS D'INTERÈS ELEVATS

extrem de les famílies basat en crèdits barats —com ha demostrat la crisi actual— no pot ser una solució duradora a aquesta contradicció.

La liberalització financera

D'altra banda, i donada la correlació de forces entre les fraccions de capital industrial i financer en el context de la crisi de rendibilitat, el programa neoliberal transforma radicalment l'àmbit financer, convertint-lo en un espai idoni per a l'obtenció de rendibilitat elevada i ràpida. De fet, podem dir ja que l'activitat productiva és tan sols una de les activitats de valorització dels grans grups industrials. Davant la impossibilitat de trobar un marc estable d'acumulació i rendibilitat a l'àmbit productiu, el capital industrial ha fluït cap a l'activitat financera, molt més lucrativa. Allà obtenen beneficis que no es destinen a la producció posteriorment. Davant de la impossibilitat de fer "el pastís més gran", es dona prioritat a les activitats que tenen com a objectiu apropiar-se de la part d'altres (altres empreses, la classe treballadora), sent el sector financer l'eix utilitzat per dur a terme aquest espoli regressiu en el repartiment global de la riquesa.

En primer lloc, els sistemes financers es liberalitzen (primer va ser el mercat de divises i, van continuar, el d'obligacions i accions, respectivament), de manera que els seus preus bàsics (els tipus de canvi després del col·lapse del sistema monetari internacional dissenyat a Bretton Woods i, posteriorment, els tipus d'interès) deixen de ser determinats pel poder polític per passar a regir-se per la lògica mercantil. Aquest aspecte és fonamental, ja que el "joc" amb els preus financers es converteix en una fórmula per a l'obtenció de beneficis amb la simple compra-venda de productes financers. D'altra banda, s'altera dràsticament el rumb de la política monetària: l'objectiu prioritari és oferir elevats rendiments i garanties al capital financer, mitjançant nivells d'inflació estables (perquè no s'erosioni el valor real dels rendiments financers) i tipus d'interès elevats (en termes reals; és a dir, la diferència entre el tipus d'interès nominal i la inflació). La nova política monetària a favor dels interessos del capital financer s'inaugura amb la pujada dels tipus d'interès per part de la re-

AQUEST IMPRESSIONANT PROCÉS DE LIBERALITZACIÓ DEL CAPITAL FINANCER HA COMPORTAT UNA CREIXENT CONCENTRACIÓ DE RECURSOS EN POQUES DESENES DE BANCS

serva federal el 1979, el que alguns autors anomenen “el cop d’Estat de les finances”.

Paral·lelament, els sistemes financers nacionals s’obren als fluxos internacionals de capital. L’obertura financera de les economies, requisit ineludible dels plans d’ajust estructural del FMI, suposadament facilitaria que l’estalvi fluís cap als països amb més necessitats de recursos. A la pràctica, la lliure mobilitat transnacional dels fluxos financers es tradueix en sobtades entrades i sortides de capitals especulatius que enfonsen les dinàmiques econòmiques dels països afectats, posant en greu perill la seva activitat productiva, com va succeir amb la crisi asiàtica de 1997. Això es veu acompanyat de les privatitzacions bancàries (i de colossals reduccions de plantilles al sector), així com de la gradual desaparició de les normes que diferenciaven els diversos segments del sistema financer (mercats monetari, financer, de divises, etc.). D’altra banda, els governs van veure en l’activitat financera, en la generació creixent de capital fictici, una forma d’augmentar la demanda global, malgrat que l’esmentada demanda no es pogués sostenir en el temps més que amb l’extensió del crèdit, mecanisme clarament limitat quan no es veu acompanyat d’augment a la producció real. Finalment, tot aquest moviment es complementa amb la instauració d’una fiscalitat molt favorable al capital financer i a l’agilitat dels seus moviments, impulsant-se tant la sobredimensió dels mercats financers com la seva liquiditat.

A més, aquest impressionant procés de liberalització del capital financer ha comportat una creixent concentració de recursos en poques desenes de bancs, grups industrials, companyies d’assegurances, fons de pensions i d’inversió. Per exemple, amb prou feines entre 30-50 actors financers tenen controlat el mercat de divises mundial.

La generació de capital fictici és continuada, i els guanys obtinguts a la producció es destinen, en gran part, a l’especulació sobre qualsevol títol: accions, divises, productes derivats, crèdits hipotecaris, títols sobre les collites agrícoles. El resultat és la generació de bombolles especulatives que no fan sinó esclatar tard o d’hora, arrossegant darrere seu una economia cada vegada més globalitzada. En aquest sentit, les polítiques neoliberals han estat una fugida endavant permanent que no ha fet més

ELS IMPOSTOS INDIRECTES CONSTITUEIXEN UNA PART CREIXENT DE LA RECAPTACIÓ PÚBLICA, UNA VEGADA QUE LA FONT DE FINANÇAMENT QUE SUPOSAVEN LES PRIVATITZACIONS HA CESSAT PER EXTINCIÓ DE LES MATEIXES

que afegir inestabilitat al sistema i augmentar dramàticament les desigualtats, sense que això hagi suposat inaugurar un nou cicle de desenvolupament econòmic estable, durador i sostenible.

Altres aspectes de l'ofensiva: la reforma fiscal i la concentració de capitals

El neoliberalisme ha trencat l'anomenat "pacte keynesià" en altres dominis no menys importants. Així, en el pla fiscal, la intervenció pública que permetia una certa redistribució de la riquesa (i, per tant, accés a determinats béns públics i nivells de consum per a àmplies capes populars), s'ha trencat també. El neoliberalisme ha transformat la noció de pressupost, tant pel costat dels ingressos com pel costat de les despeses, provocant fins i tot redistribucions inverses de la renda, encara més regressives que les fetes pel mercat en primera instància. Una ofensiva dirigida a anar disminuint els impostos directes (aquells vinculats amb la renda) va alliberant cada vegada més rendes per a les classes privilegiades —amb l'excusa de permetre una presumpta reinversió en activitats productives generadores d'ocupació... que sovint no arriba mai!— i va minvant els recursos per mantenir la política social. I, a més, la despesa pública s'orienta cada vegada més a mantenir les activitats productives lligades a la rendibilitat privada mitjançant infraestructures, subvencions i investigació d'aplicació empresarial (inversió pública al servei del benefici privat). És més, els impostos indirectes constitueixen una part creixent de la recaptació pública, una vegada que la font de finançament que suposaven les privatitzacions (la venda del patrimoni públic) ha cessat per extinció de les mateixes.

D'altra banda, les grans empreses s'han orientat a polítiques que els permetessin certa capacitat de control dels mercats. La concentració empresarial, amb base internacional, ha crescut mitjançant una ona d'adquisicions i fusions iniciada en la segona meitat dels 80. Gran part de recursos financers han estat destinats a aquestes operacions. Quan se'ns parla de lliure competència, de disminució de les regles de joc, de què el mercat sigui el que decideixi, es planteja en definitiva afavorir la formació d'oligopolis i monopolis per part de les grans empreses, la qual

cosa a la llarga els ha permès una gran capacitat de control sobre nombrosos aspectes, com els preus de compra i de venda. Podem utilitzar l'informe del Grup ETC., *Oligopoly Inc 2005* (www.etcgroup.org), que monitorea les activitats de les corporacions globals per observar com, per exemple, des de 2003, les deu majors indústries de llavors van passar de controlar un terç del comerç global a la meitat de tot el sector en tan sol dos anys. Amb la compra de l'empresa mexicana Seminis, Monsanto va passar a ser la major empresa global de venda de llavors (no només transgèniques, de les quals controla el 90%, sinó de totes les llavors venudes comercialment al món). Monsanto és només un dels exemples del sector agroindustrial. Però tenim més tiranosaus del mercat. Encapçala la llista Wal-Mart, les vendes de la qual són gairebé iguals a la suma de les dels quatre competidors més propers: Carrefour, Metro, Ahold i Tesco.

Quan el *New York Times* va començar a parlar de la "walmartització" del teixit productiu nord-americà, es referia a com Wal-Mart havia pressionat a la baixa els salaris i la seguretat social dels treballadors a les seves botigues als Estats Units, fruit de la seva capacitat per controlar el mercat. Aquesta situació es repeteix, a més, on s'instal·la, liquidant les botigues locals petites (efecte que tenen tots aquests grans supermercats).

Aquesta concentració ha suposat a més un altre important vehicle per restablir la rendibilitat empresarial, facilitant les economies d'escala i les sinergies empresarials i, amb això, l'eliminació d'ocupacions re-

L'OBJECTIU ÉS L'APROPIACIÓ DE MATÈRIES PRIMERES I DE FONTS D'ENERGIA A UN COST MENOR, I LA SORTIDA DE MERCADERIES CAP A MERCATS NO SATURATS

dundants en la indústria (tota fusió és seguida d'un important nombre d'acomiadaments laborals).

L'OBERTURA

Les exigències de rendibilitat plantejades per la crisi han fet de l'obertura una altra de les claus de l'ofensiva neoliberal. Aquesta obertura ha permès no solament l'ascens de nous mercats i nous recursos i per tant nous espais de negoci, sinó també un control sobre l'energia i les matèries primeres i la recerca d'una sortida a la sobreproducció de mercaderies.

L'obertura comercial i financera s'ha realitzat progressivament sota l'auspici i la direcció dels països imperialistes, bé directament, bé a través dels organismes internacionals (FMI, BM, OMC), i fins i tot a través de la pressió militar. L'objectiu és l'apropiació de matèries primeres i de fonts d'energia a un cost menor, i la sortida de mercaderies cap a mercats no saturats.

Tanmateix, el que ha estat una sortida evident per a la crisi de sobreacumulació i sobreproducció té també límits intrínsecs. La permanent obertura no es pot mantenir indefinidament. Avui, l'economia es troba ja pràcticament mundialitzada en la seva totalitat. A més, l'esmentada internacionalització de l'economia amplifica els efectes de la crisi. Si bé és cert que han conegut un creixement industrial molt considerable i que han produït bona part de la riquesa i del valor que els fluxos financers han saquejat en benefici de les principals potències occidentals (La Xina, per exemple, porta anys finançant l'endeutament exorbitant de l'economia nord-americana i el seu dinamisme industrial és molt dependent de les seves exportacions), les anomenades "economies emergents" (La Xina, l'Índia, el Brasil, Rússia...) no han estat capaces de "desacoblar-se de la situació econòmica internacional" i contrarestar la crisi actual.

FINANCIARITZACIÓ, PUNXADA DE LA BOMBOLLA IMMOBILIÀRIA I CRISI ECONÒMICA MUNDIAL

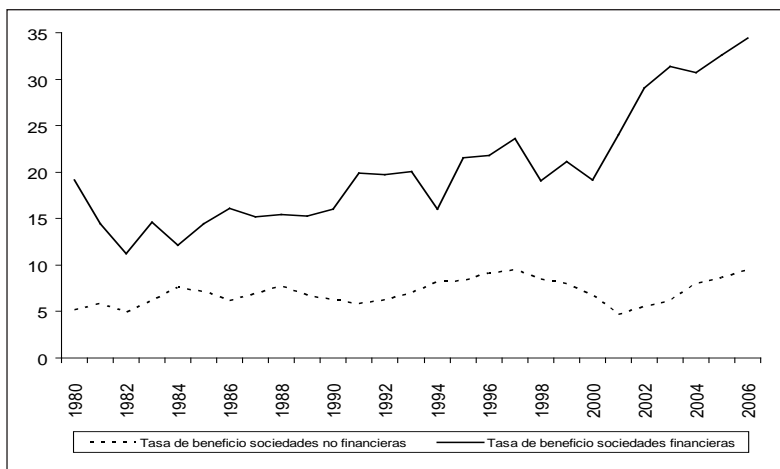
Com ja s'ha dit, l'ofensiva neoliberal que han desencadenat els governs —ja fossin de dretes o “d'esquerres” — en els últims trenta anys es concentra a liberalitzar i desreglamentar l'àmbit financer.

LIBERALITZACIÓ FINANCERA I FORMACIÓ DE BOMBOLLES ESPECULATIVES

La “cotilla keynesiana” que havia mantingut durant les dècades anteriors les finances com una activitat subordinada a les necessitats de l'activitat productiva, va ser conscientment desmantellada pels governs industrialitzats, primer (seguint a EUA i Gran Bretanya), i després pels organismes internacionals que aquells controlen, (malgrat que la retòrica neoliberal dóna a entendre que els governs nacionals tenen les “mans lligades” per fer una altra política)⁶. Així doncs, els mercats financers es van convertir en si mateixos en una font aparentment il·limitada de beneficis. Des de llavors, es registra un creixement colossal del “negoci financer”, que va desconnectant-se gradualment de la dinàmica de l'economia productiva. Per exemple, mentre que el PIB mundial a preus corrents s'ha duplicat entre 1990 i 2005, el volum de transaccions dels mercats de divises s'ha multiplicat per 3,5 el de deute públic, per 4 el de derivats i per 9 el d'accions.

Per referir-se a aquesta nova i creixent importància de les finances dins de l'economia mundial, alguns autors encunyen el concepte de *financiarització*. Sintèticament, es tracta de designar així l'existència, des de 1980 en endavant, d'un nou patró d'acumulació en el qual la realització de beneficis té lloc fonamentalment mitjançant els canals financers, en lloc de mitjançant el comerç i la producció de mercaderies. I, efectivament, la restauració de la rendibilitat del capital que observàvem al gràfic 2 obeeix fonamentalment a la recuperació de la rendibilitat del capital

6. Vegi's en aquest sentit, Gowan, Peter (2000) *La apuesta por la globalización. La geoeconomía y la geopolítica del imperialismo euro-estadounidense*. Akal, Madrid.

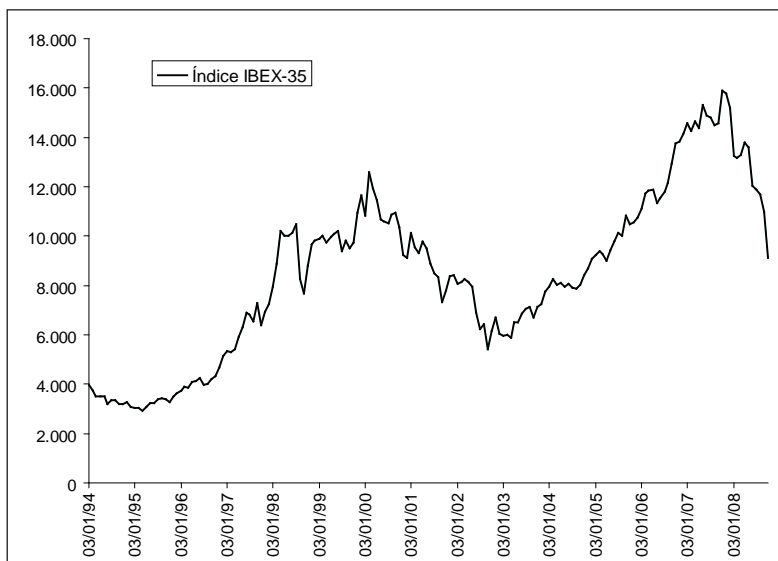
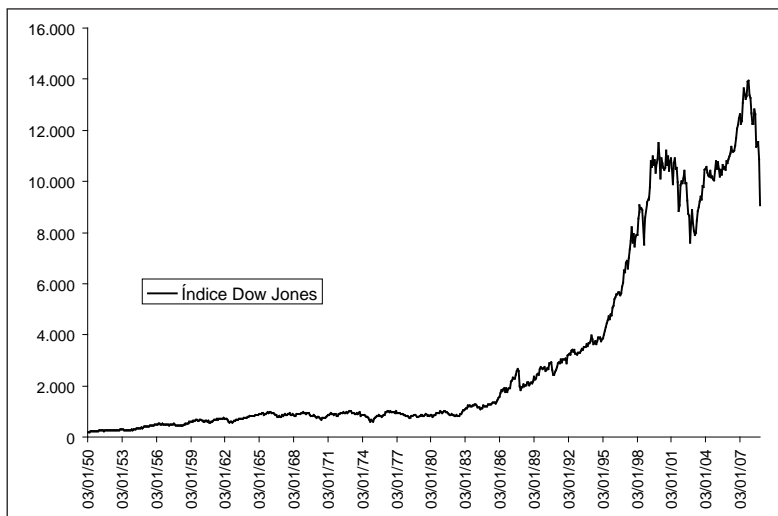
Gràfic 3: Taxa de benefici de les societats financeres i no financeres (%), EUA 1980-2006.

*La taxa de benefici de les societats no financeres s'ha calculat com el quocient entre els seus beneficis i l'estoc net de capital fix de les esmentades societats. La taxa de benefici de les societats financeres s'ha calculat de forma anàloga. Font: Elaboració pròpia a partir d'US Department of Commerce, BEA, National Economic Accounts.

financer, en la mesura que la rendibilitat de les societats no financeres té una evolució molt més apàtica, tal com podem veure al gràfic 3.

D'aquesta manera, el capital financer recupera la capacitat de valoritzar-se en un circuit abstret, tot creant enormes bosses de capital fictici que no financen l'activitat productiva, la qual cosa estimula la tendència intrínseca del capitalisme a la formació de bombolles especulatives⁷. La naturalesa fictícia dels actius financers s'evidencia en el fet que els fluxos dels mercats financers desborden el valor de les variables econòmiques fonamentals (expressió de la riquesa real produïda), com puguin ser el PIB, la inversió empresarial, el comerç internacional o el nivell de reserves mundials. El mercat de divises és un bon exemple d'això: el volum de divises negociat un sol dia el 2006 era molt superior al valor diari de les principals variables de l'economia real (15 vegades superior al PIB mundial, 60 vegades superior al comerç mundial i 800 vegades per sobre de la inversió estrangera directa internacional). També les borses, com podem veure al gràfic 4, han estat un àmbit privilegiat per a la formació

7. L'economia mundial contemporània presenta una situació en cert sentit similar a la què va precedir la Primera Guerra Mundial de 1914-1918: poderosa hegemonia del capital financer internacional, predomini de dinàmiques especulatives i atonia del creixement econòmic.

Gràfic 4: Evolució dels índexs borsaris Dow Jones i IBEX-35. Font: New York Stock Schan-ge, Bolsa de Madrid.

d'aquestes bombolles financeres. Mentre que l'activitat productiva real estava creixent a escala mundial al voltant del 3-4% entre 2002 i 2007, la borsa experimentava creixements del 15-25% anual.

No obstant això, aquesta dinàmica d'acumulació de capital fictici desconnectada dels propis fonaments de l'activitat productiva té límits evidents, com van assenyalar Marx, Keynes i altres economistes importants (i com suggereix el sentit comú): els beneficis derivats de la compra-

ABANS O DESPRÉS, TOTES LES BOMBOLLES ESPECULATIVES ESCLATEN I ELS VALORS ESPECULATIUS DESAPAREIXEN COM SI DE FUM ES TRACTÉS

venda especulativa d'actius (divises, accions, immobles, etc.) acaben desinflat-se en el moment en què els agents que compren a preus inflats perceben que la desconexió amb el valor real és tal que no serà possible continuar venent a preus especulatius, condició necessària per obtenir un guany amb l'operació. A partir d'aquell moment, resulta impossible reconèixer tots els deutes contrets pels inversors financers amb l'economia real (d'aquí el concepte de "capital fictici"). Per això, abans o després, totes les bombolles especulatives esclaten, els preus tornen a connectar-se amb el valor real que incorporen les mercaderies objecte de l'esmentada especulació, i els valors especulatius desapareixen com si de fum es tractés.

Així, tal com il·lustra clarament el gràfic 4, veiem que la rendibilitat que l'ofensiva neoliberal aconsegueix restaurar no és tant la corresponent a la dinàmica productiva com l'associada a l'activitat financera que, al seu torn, segons acabem d'explicar, es recolza sobre el procés de formació de bombolles especulatives. És per això que l'ofensiva neoliberal contra les conquestes del treball, d'una banda, no pot deixar d'actuar com una mena "d'ajust permanent", incapaç de restaurar de forma sostinguda el procés de valorització del capital malgrat demandar sacrificis creixents en les condicions de vida dels assalariats i, per una altra, porta associada la proliferació de crisis financeres derivades de l'esclat de bombolles especulatives.

L'ESCLAT DE LA CRISI: PUNXADA IMMOBILIÀRIA, COL·LAPSE CREDITICI I CURTCIRCUIT PRODUCTIU

L'esclat de la bombolla borsària que va tenir lloc en els anys 2000-2001 —impulsada pels gurus econòmics del moment, que profetitzaven una "Nova Economia" sense cicles i amb una creixent productivitat fruit de les noves tecnologies de la informació i la comunicació— va determinar que una part molt important dels inversors comencessin a buscar valors refugi al sector de l'habitatge. A això es va unir l'enorme excés de liquiditat a la recerca de rendibilitat que ha caracteritzat l'economia

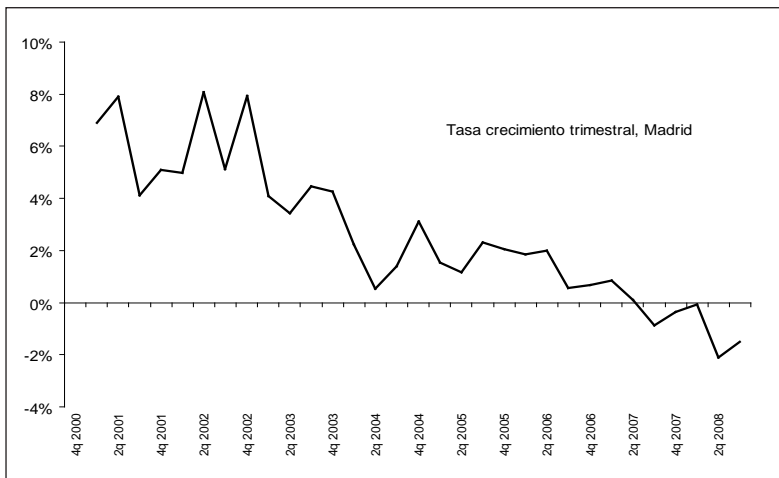
ELS REDUÏTS TIPUS D'INTERÈS EXISTENTS ENTRE 2000 I 2004 VAN ACABAR D'IMPULSAR DEFINITIVAMENT LA DINÀMICA ESPECULATIVA DELS INVERSORS

mundial durant les últimes dècades, i que s'ha traduït des de 2001 en endavant en una enorme propensió dels bancs a atorgar crèdits fàcils a llars i a empreses. Els reduïts tipus d'interès existents entre 2000 i 2004 —rebaixats per la Reserva Federal i el BCE (Banc Central Europeu) per intentar superar la crisi de 2001— van acabar d'impulsar definitivament la dinàmica especulativa dels inversors i el sobreendeutament de les llars assalariades al mercat immobiliari, particularment en economies com la nord-americana, la britànica o l'espanyola.

Així, a la punxada de la bombolla borsària de 2000-2001 li va seguir la formació d'una nova bombolla especulativa, de nou a escala internacional, però aquesta vegada basada en l'especulació amb un bé de primera necessitat, l'habitatge. Mentre que l'activitat productiva creixia entre 2002 i 2006 a taxes anuals del 3-4% en el millor dels casos, els preus de l'habitatge ho feien al 15-20% anual als EUA i en moltes economies europees, tal com es pot observar al gràfic 5 (el creixement dels preus de l'habitatge a Madrid està en taxa trimestral).

Als EUA la bombolla immobiliària i la dinàmica de sobre-endeutament de les llars va assolir una dimensió espectacular: els bancs canalitzen el seu excés de liquiditat cap a la concessió massiva de crèdits, incloent crèdits hipotecaris a llars de recursos molt escassos i sense actius. Aquestes hipoteques d'alt risc —o hipoteques *subprime*— eren avalades pel propi valor dels habitatges comprats, que no feien sinó revaloritzar-se fruit de la dinàmica especulativa existent al mercat de l'habitatge. Al seu torn, aquest increment del valor de l'habitatge permetia la renegociació de les hipoteques a l'alça —pràctica habitual als EUA-, de manera que les famílies utilitzaven aquests increments com a crèdits addicionals per finançar tot tipus de despeses de consum (vehicles, sanitat privada, universitat dels fills, etc.). Si el 2000 les hipoteques d'alt risc se situaven al voltant del 10% dels nous crèdits que donaven els bancs nord-americans, el 2006 aquest percentatge s'havia duplicat.

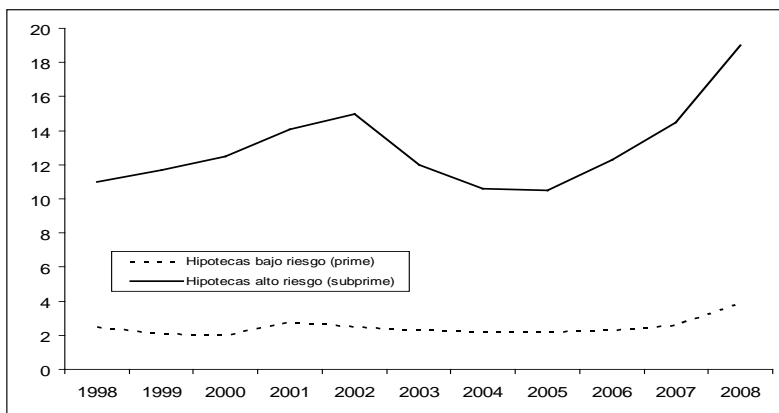
L'inici de la caiguda dels preus de l'habitatge, un cop els inversors i llars acaben percebent la desconexió insostenible entre els esmentats preus i el valor real dels actius, junt amb el notable increment dels tipus

Gràfic 5: Evolució del preu de l'habitatge als EUA i Espanya. Font: Estàndard & Poor's ; Idealista.com

d'interès entre 2004 i 2007, determinarà el curtcircuit de la lògica de sobre-endeutament i un fort increment en les taxes de morositat, especialment de les llars nord-americanes més pobres (com es pot observar al gràfic 6).

Tanmateix, els efectes de la punxada de la bombolla immobiliària a partir d'agost de 2007 no se circumscriuen a la correcció dels preus i a la consegüent frenada en l'activitat constructora nord-americana, sinó

Gràfic 6: Increment de la taxa de morositat (%) als EUA (hipoteques prime y subprime).
Font: Bloomberg

que desencadena una veritable hecatombe als mercats financers internacionals.

La reacció en cadena que ha arrossegat a la fallida a entitats financeres nord-americanes i europees no directament vinculades amb el crèdit hipotecari té a veure amb el propi procés de financiarització abans descrit, que va donar lloc a un complex entramat de capital fictici que s'ha volatilitzat en els primers compassos de la crisi.

Els bancs que han atorgat crèdits hipotecaris als EUA no els han mantingut a les seves carteres en espera de ser progressivament cobrats, sinó que els han venut a altres intermediaris financers, bàsicament a la banca d'inversió de Wall Street. Al seu torn, els grans bancs d'inversió nord-americanes (Morgan Stanley, Goldman Sachs, Merrill Lynch, Lehman Brothers, Bear Stearns, etc.) van procedir a titularitzar aquests crèdits hipotecaris: van ser "empaquetats" en blocs —segons diferents trams de risc— donant lloc a emissions de bons de deute (els anomenats CDO, acrònim de Collateralised Debt Obligation). D'aquesta manera, els bons CDO, que es van llançar al mercat amb l'aparença de productes financers sofisticats, rendibles i segurs, no són més que hipoteques d'alt risc barrejades amb altres de baix risc com a suport. El pagament dels esmentats bons, en última instància, depèn del pagament mensual de les hipoteques per part de milions de llars nord-americanes.

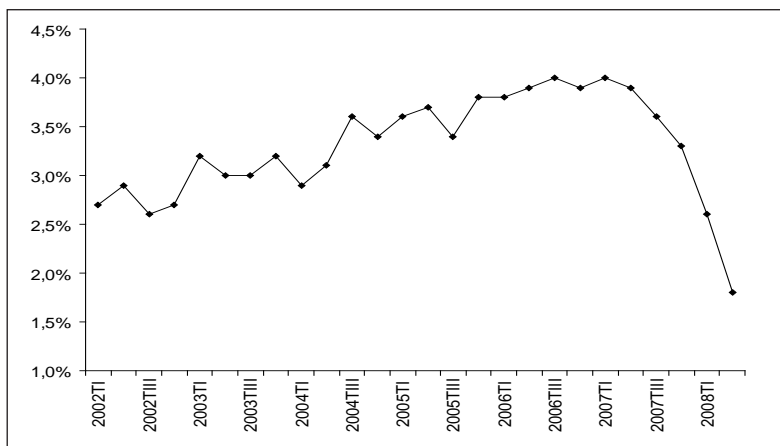
Però a més, la piràmide de titularitzacions i especulació sobre la base de les hipoteques no es va quedar aquí. La venda dels bons CDO infla, al seu torn, un procés especulatiu als mercats de derivats: els inversors financers (fons de pensions, fons d'inversió, bancs internacionals, etc.) compren els CDO amb un important grau de palanquejament per poten-

QUAN VA ESCLATAR LA BOMBOLLA IMMOBILIÀRIA LA CADENA ES VA TRENCAR PER LA BAULA MÉS FEBLE: LES LLARS MÉS POBRES VAN COMENÇAR A NO PODER PAGAR LES SEVES HIPOTEQUES

ciar la rendibilitat (és a dir, els inversors s'endeuten per comprar aquests títols). I per cobrir-se del risc, van generar al seu torn títols derivats sobre els CDO, com per exemple els CDS (*Credit Default Swaps*), assegurances financeres que permetien als inversors intercanviar i disseminar el risc.

Així, quan va esclatar la bombolla immobiliària i va augmentar la taxa de morositat, la cadena es va trencar per la baula més feble: les llars més pobres van començar a no poder pagar les seves hipoteques. Malgrat que les agències internacionals de qualificació (Moody's, Estàndard & Poor's, Fitch) havien certificat amb "seguretat màxima" els bons CDO, aquests títols es desvaloritzen ràpidament, les entitats financeres que els tenen o que havien negociat sobre ells als mercats de derivats, comencen a tenir greus problemes de liquiditat i fins i tot de solvència (Northern Rock, Lehman Brothers, Freddie Mac, Fannie Mae, Fortis, Hypo Real Estate, la companyia d'assegurances AIG, etc.) i el castell de cartes s'ensorra en tan sols unes setmanes.

La dimensió del col·lapse financer és brutal: no oblidem que fan fallida grans bancs del sistema financer mundial, una cosa inèdita. I que d'altres no ho fan només gràcies al rescat públic. El Banc d'Anglaterra ha xifrat en gairebé tres bilions de dòlars les pèrdues financeres. La magnitud és tal, que la crisi no ha trigat a ultrapassar les fronteres financeres per colpejar amb duresa l'economia real de les potències mundials. El col·lapse del sector immobiliari ja suposa de per si un fort impacte en algunes economies, com ara l'espanyola. Tanmateix, a això s'ha unit un factor encara més important. Els problemes de liquiditat de les entitats financeres i, especialment, el fet que aquestes desconeguin la magnitud de les pèrdues en els balanços de la resta d'entitats, ha donat com a resultat una dràstica restricció del crèdit: els bancs dediquen la seva liquiditat a solucionar els forats en els seus balanços i, aquells que tenen situacions solvents, no s'atreveixen a prestar a altres bancs als mercats interbancaris, ni a empreses ni a consumidors. El col·lapse creditici —mercaderia clau per al funcionament de la dinàmica productiva— comença a bloquejar el comerç, la inversió empresarial i el consum, curtcircuitant amb això la producció econòmica. Per això els sectors econòmics que a més de dependre del crèdit per al seu funcionament també depenen d'ell perquè alimenta la demanda dels seus productes, es

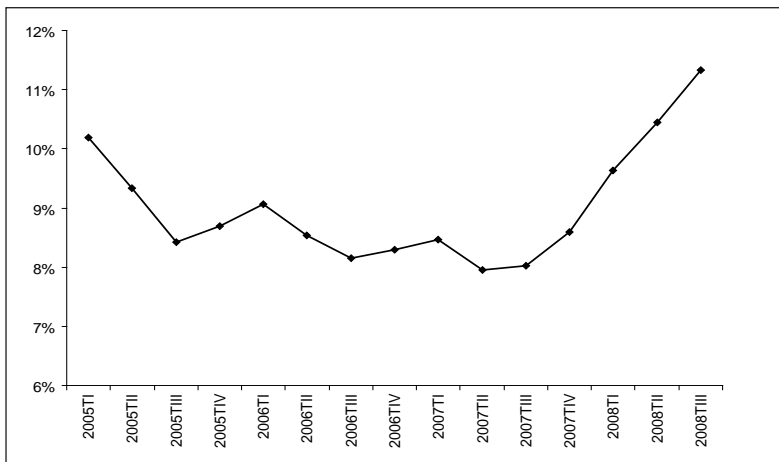

Gràfic 7: Taxa de creixement del PIB a Espanya (taxa de variació interanual, %). Font: Instituto Nacional de Estadística

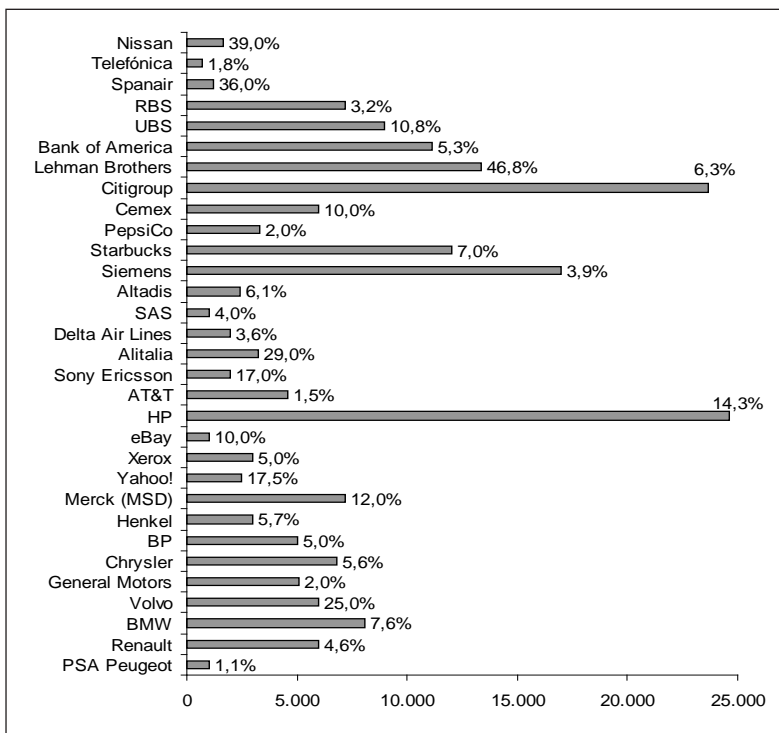
veuen especialment afectats. És el cas del sector automobilístic, clau dins de l'estructura industrial espanyola, i que ve registrant caigudes de vendes espectaculars (del 40% l'octubre de 2008 respecte al mateix mes de 2007). L'abrupte col·lapse del creixement de l'economia espanyola queda ben il·lustrat al gràfic 7. I, a més de sobtats, els efectes sobre l'activitat econòmica prometen ser duradors: la pròpia Comissió Europea preveu 9 mesos de recessió i dos anys pràcticament addicionals (21 mesos) d'estancament.

L'efecte més directe del curtcircuit productiu és un increment molt substancial i molt ràpid de la desocupació (veure'n gràfic 8), que segurament assoleixi nivells elevats al llarg dels pròxims anys. La Comissió Europea calcula que el 2010 arribarem una taxa de desocupació del 20% sobre la població activa. Una veritable hecatombe social per als treballadors i les treballadores. De fet, és el retall de la massa salarial la variable que està sent utilitzada en els "ajustaments" amb què les empreses comencen a afrontar la crisi (és il·lustrativa la proliferació de EROs el 2008 i el seu impacte sobre les plantilles afectades, com recull el gràfic 9), la qual cosa es traduirà, gairebé amb seguretat, a més d'en una major desocupació, en futures congelacions salarials de qui conservi els seus llocs de treball, i en el reforçament de la distribució desigual de la renda.

D'altra banda, els directius de les grans entitats financeres, que es van enriquir espectacularment i la gestió de les quals ha conduït al desastre financer actual, mantenen els seus ingressos blindats davant de la crisi. Per exemple, el 2007 els sous dels Presidents Executius de les 16 entitats nord-americanes més afectades per la crisi financera van sumar 334 milions de dòlars, un 30% més que el 2005. Aquestes mateixes

Gràfic 8: Taxa de desocupació a Espanya (%). Font: Instituto Nacional de Estadística.

Gràfic 9: Expedients de Regulació d'Ocupació (ERO) anunciats el 2008 (milers d'empleats i % sobre la plantilla total). Font: Expansión 25/10/08.

ELS DIRECTIUS DE LES GRANS ENTITATS FINANCERES MANTENEN ELS SEUS INGRESSOS BLINDATS DAVANT DE LA CRISI

companyies el 2007-2008 han acomiadat 80.236 empleats⁸. A l'Estat espanyol, els sous dels Consells d'Administració dels 15 majors bancs van sumar 115,7 milions d'euros el 2008⁹. A més, el 75% de les empreses de l'IBEX-35 té blindada la seva cúpula directiva, és a dir, 284 alts executius gaudeixen de clàusules de garantia segons les quals cobraran entre 2 i 5 anualitats en cas d'acomiadament¹⁰.

LA GESTIÓ DE LA CRISI: UNA VOLTA DE CARGOL ADDITIONAL SOBRE L'AJUST SALARIAL

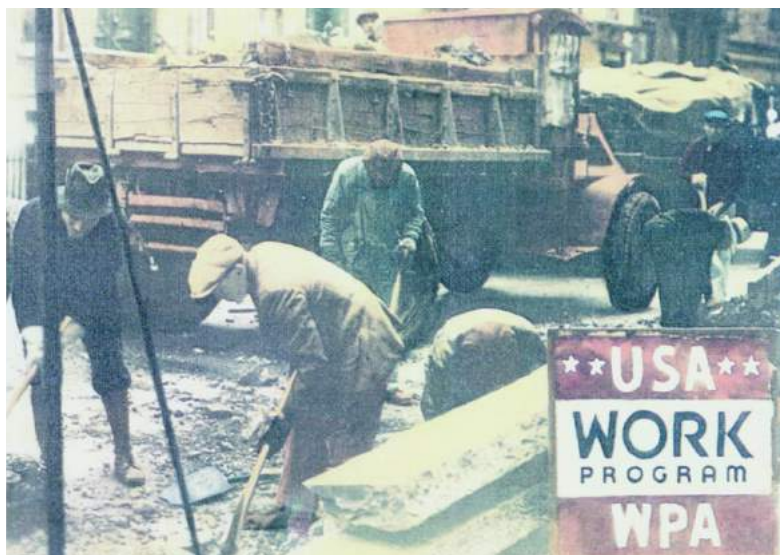
Desprenent-se a tota velocitat de la retòrica neoliberal que porta dècades legitimant els atacs contra el treball, el capital descobreix davant la crisi actual la seva gran capacitat per al pragmatisme. La intervenció de l'Estat, injuriada i combatuda quan es fa per promoure serveis socials o béns públics, és ara formidablement impulsada per rescatar aquelles institucions financeres que es van enriquir espectacularment durant la bombolla especulativa. Aquestes mesures intervencionistes adoptades per governs de tall neoliberal destil·len una gran hipocresia. La seva màxima és "socialisme per als rics i capitalisme per als pobres". Però posen de relleu una dada molt aclaridora per als assalariats: quan hi ha voluntat política, qualsevol govern troba els recursos necessaris per prendre mesures enèrgiques d'intervenció en l'economia. La pregunta que qualsevol es planteja a continuació és: ¿per què aquestes mesures s'adopten per salvar els bancs que han precipitat aquesta crisi, i a més sense exigir ni tan sols un canvi de política, i no per satisfer les necessitats bàsiques i garantir la cobertura social de qui l'està patint a les seves carns?

Fins a hores d'ara, la intervenció feta pels principals governs ha presentat dues fases. En un primer moment es va apostar per injeccions

8. *El País Negocios*, 21/09/08, pàg. 9.

9. *El País*, 19/10/08, pàg. 26.

10. *El Economista.es*, 22/09/08.

massives de liquiditat al sistema financer internacional per part dels bancs centrals del G7, per a així compensar els problemes que estaven tenint les entitats financeres. Tanmateix, una vegada que es va constatar, a partir de setembre de 2008, que els problemes financers no eren exclusivament de liquiditat (capacitat per assumir els pagaments a curt termini), sinó de solvència (capacitat d'assumir el pagament dels deutes contrets en funció d'un determinat patrimoni empresarial), els governs del G7 comencen a dissenyar colossals plans de rescat econòmic. Els EUA han llançat un pla de rescat per valor de gairebé 3 bilions d'euros, 661.000 milions en el cas del Regne Unit, i 550.000 en el d'Alemanya; França ha dissenyat un pla de 390.000 milions d'euros, i Espanya un de 320.000 milions. Aquests plans es fonamenten, encara que amb desigual intensitat segons el país, en quatre eixos: compra d'actius hipotecaris a aquells bancs amb problemes de solvència, aval de l'Estat als préstecs que facin les entitats bancàries, "nacionalitzacions" del sistema bancari i, ja en l'última fase, forts plans en inversió pública i infraestructures i plans de reactivació de l'activitat productiva.

Aquestes mesures suposen una tremenda transferència de rendes des de les arques públiques (que es financen fonamentalment amb els impostos sobre els treballadors) cap a les entitats financeres, sense cap garantia d'una posterior reposició. Els ajuts no s'atorguen a canvi de garanties que els bancs finançaran els sectors i llars necessitades de liquiditat; les "nacionalitzacions" bancàries i injeccions de recursos no suposen el control efectiu de la banca per part de l'Estat (que, per exemple als

**AQUESTES MESURES SUPOSEN UNA TREMENDA
TRANSFERÈNCIA DE RENDES DES DE LES ARQUES
PÚBLIQUES CAP A LES ENTITATS FINANCERES, SENSE
CAP GARANTIA D'UNA POSTERIOR REPOSICIÓ**

EUA, no tindrà dret a asseure's en els consells d'administració dels bancs nacionalitzats); les injeccions de liquiditat als bancs europeus per part del BCE s'estan fent a canvi d'actius no segurs. I totes les operacions es fan amb un nivell d'opacitat inaudit, tenint en compte que són diners públics els que es fan servir. D'aquesta manera, l'Estat intervé socialitzant les pèrdues a favor del rentisme financer, amb l'agreujant que no va intervenir en el seu moment per socialitzar els guanys (més aviat al contrari, va rebaixar els impostos sobre el capital).

Aquests immensos plans de rescat amb diners públics no tenen cap contrapartida que blindi els assalariats davant de la crisi, mentre evidencien l'existència de recursos suficients per a fer-ho, si hi hagués voluntat política.

ESPECIFICITATS DE LA CRISI ACTUAL

Les contradiccions cada vegada més explosives del capitalisme neoliberal vénen manifestant-se periòdicament des de mitjan dels anys noranta amb sis crisis en quinze anys: crisi mexicana el 1994, crisi asiàtica el 1997, crisi russa el 1998, crisi argentina el 2001, crisi de la bombolla internet el 2001, crisi de les *subprimes* el 2007... El sistema de poder Dollar-Wall Street havia aconseguit fins a hores d'ara desviar les crisis cap a les perifèries del capitalisme mitjançant el control de l'arquitectura financera internacional. Tanmateix, la crisi actual és qualitativament més important perquè ja no és la perifèria, sinó el cor mateix del sistema capitalista mundial el que es veu colpit.

DIMENSÍO GEOPOLÍTICA I SOCIOPOLÍTICA DE LA CRISI ACTUAL

És molt difícil preveure les conseqüències a mitjà termini de la crisi actual, però moltes anàlisis semblen coincidir que podem estar entrant en una segona gran depressió del capitalisme mundial d'incalculables conseqüències geopolítiques i sociopolítiques. No és aventurat pensar que les contradiccions interimperialistes entre els diferents blocs regionals de poder (en zones com el Caucas, Orient Mitjà, Amèrica Llatina, etc...) que han aflorat després del final de la Guerra Freda puguin aguditzar-se com a conseqüència de la crisi (la crisi de Geòrgia de l'estiu de 2008 ha estat un primer advertiment d'això).

Les crisis capitalistes aguditzen les contradiccions entre classes i condueixen a situacions de forta polarització política. Per això, no és descartable que una creixent inestabilitat social condueixi a sectors importants de les classes dominants a optar per sortides autoritàries i reaccionàries. Molt poques crisis capitalistes s'han saldat amb sortides progressistes. Més aviat, al contrari, s'han demostrat propenses a sortides dictatorials i fins i tot totalitàries.

LA CRISI ÉS GLOBAL

Però potser el gran problema del capitalisme no són només les contradiccions internes com a sistema econòmic aïllat de la relació amb la naturalesa. Aquest sistema no pot abstrure's de les condicions i límits que el planeta imposa. Com hem dit, les classes dominants duen a terme una veritable ofensiva per trobar un salt en la rendibilitat de manera estable i, encara que durant alguns períodes aconsegueixi rellançar la taxa de guany, no sembla complir l'objectiu de fer-ho de manera estable. Cada pas fet millora les condicions de la classe capitalista, però només a canvi d'una nova contradicció. El capitalisme és un sistema ofegat en les seves pròpies contradiccions; però, com recordava Lenin, cap crisi no és insalvable per a les classes dominants, mentre aquestes mantinguin el seu control sobre els principals mitjans de producció i sobre l'aparell d'Estat capitalista. Abandonat a si mateix, el capital sempre troba, tard o d'hora, formes de reiniciar la seva acumulació, encara que sigui mitjançant noves guerres, creixents desigualtats, majors estralls mediambientals o altres catàstrofes. No s'ha d'imaginar un escenari "d'enfonsament final del capitalisme" sota les seves pròpies contradiccions; només la construcció

LES DADES SOBRE LA CREIXENT PETJADA ECOLÒGICA DELS PAÏSOS MÉS DESENVOLUPATS AVISEN SOBRE EL FINAL DEL CREIXEMENT SOSTINGUT

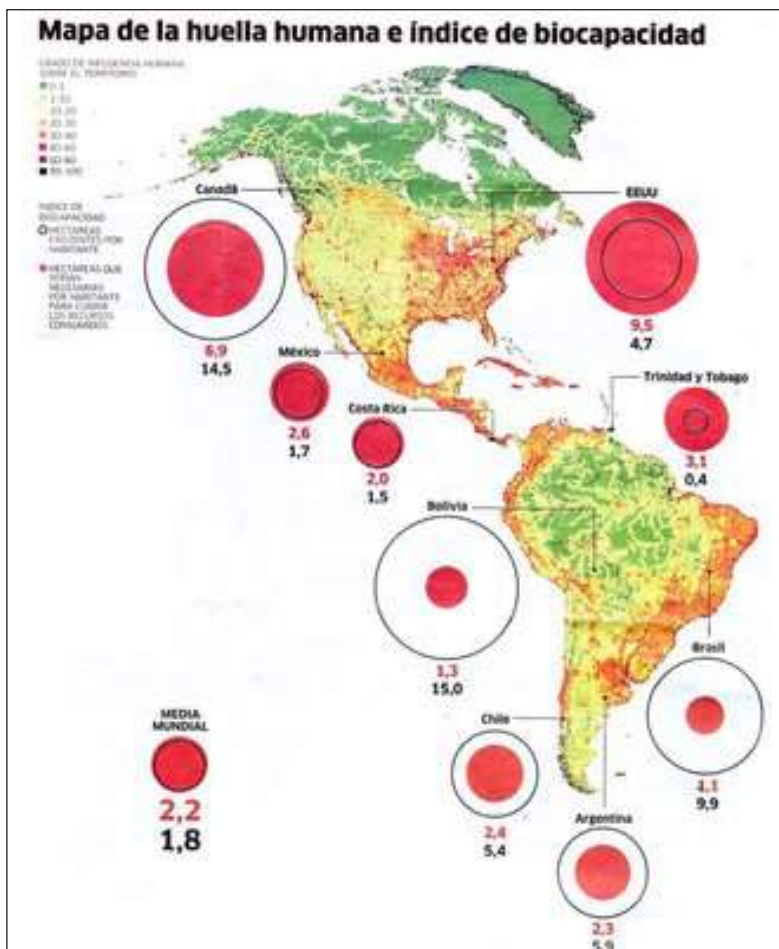
conscient d'una alternativa ecosocialista per part de la majoria de la població pot enderrocar-lo i traçar una sortida a la crisi de civilització en la qual hi ha sumit el planeta.

El gran problema del capitalisme és que l'acumulació permanent xoca amb els recursos limitats que ofereix la nostra Terra. Les dades sobre la creixent petjada ecològica¹¹ dels països més desenvolupats avisen sobre el final del creixement sostingut (almenys a nivell mundial i sota la producció d'aquests valors d'ús —la satisfacció de determinades necessitats— actuals). La pressió a nivell mundial sobre els recursos és superior ja en aquests moments al que la Terra pot suportar, almenys en l'estadi tecnològic¹² actual, i per tant hem de pensar no tant en les macromagnituds (PIB, PNB, ...) sinó en l'origen de la generació de béns per satisfer necessitats: els recursos naturals. Fins ara s'ha debatut si el creixement sostingut es podia repartir de diverses formes. Però en aquests moments el tipus de necessitats que es cobreixen i com es cobreixen requereix d'una part de recursos més gran de la qual existeix a nivell planetari. L'esmentat d'una altra forma, no són les macromagnituds les que ens diuen realment la mida del pastís a repartir, sinó els recursos naturals en els quals l'esmentat pastís s'origina. Una petjada ecològica superior a la biocapacitat ens diu que el pastís per a les futures generacions serà més petit.

I ens diu també que l'acumulació global permanent no és possible, (això no treu que els països més rics puguin permetre-s'ho). I si certs països mantenen un creixement econòmic és a costa de la biocapacitat (que es tradueix en capacitat econòmica, és a dir, de satisfacció de necessitats) d'altres territoris o de futures generacions. És a dir, la pet-

11. L'àrea de territori ecològicament productiu (cultius, pastures, boscos o ecosistemes aquàtics) necessari per produir els recursos utilitzats i per assimilar els residus produïts per una població donada amb una manera de vida específica de forma indefinida.

12. L'esperança (o la fe) en la tecnologia com a font de solucions no ens ha de fer romandre impassibles. No només per dubtar raonablement d'aquesta possible sortida, sinó perquè no sembla factible l'aparició i l'aplicació de tecnologies en aquesta direcció en una societat el vector director de la qual és el benefici privat. En aquest sentit, els problemes del capitalisme no són tècnics o tecnològics, sinó que es desprenen de les relacions socials i ambientals en què es funda aquest mode de producció.

Gràfic 10.1

jada ecològica (tal com podem veure al gràfic 10) també ens il·lustra de manera clara la diversa pressió que fan els països sobre els recursos i, per tant, la desviació constant de fluxos de riquesa que hi ha des dels països de la perifèria cap al centre. La gran pregunta és: si el pastís no pot créixer, ¿han de tenir dret a asseure's a taula la resta d'espècies amb què compartim el planeta, els seus habitants amb menys recursos i les futures generacions? ¿Pot fer-ho en un sistema el vector director del qual és l'obtenció de la màxima rendibilitat privada en un marc de competència generalitzada i que és incapaç de posar ordre i racionalitat a la satisfacció de les necessitats socials?

ELS INVERSORS ES VAN RETIRAR PROGRESSIVAMENT DEL MERCAT BORSARI I IMMOBILIARI I VAN ATERRAR AL SECTOR DELS PRODUCTES AGRÍCOLES I DELS HIDROCARBURS

crisi estructural del sistema i el neoliberalisme han tingut una altra expressió en l'anomenada crisi alimentària. Segons alguns governs i per a no poques multinacionals, el problema energètic podria resoldre's mitjançant la producció d'agrocombustibles (*l'agrobusiness* va aconseguir subvencionar la seva producció en els EUA i la UE en un moment de baix preu del cereal destinat a l'alimentació) i, per a aquesta finalitat, es van drenar amplis recursos cap a aquest sector, tot desviant-los de la destinació alimentària. Però això només explica una part de la pujada dels preus. L'altra part ve determinada tant per l'especulació sobre els productes agrícoles, com per la política agrícola imposada pels organismes internacionals.

Pel que fa a l'especulació, ja després de l'esclat el 2001 de la bombolla de les empreses tecnològiques, però fonamentalment a partir de la crisi de les *subprimes*, que va explotar als Estats Units durant l'estiu de 2007, els inversors es van retirar progressivament del mercat borsari i immobiliari i van aterrar al sector dels productes agrícoles i dels hidrocarburs, com a probables espais per a l'obtenció de sucosos guanys.

A més, segons Eric Toussaint, *"els països de la perifèria estan especialment desprotegits davant de la crisi alimentària, ja que les polítiques imposades pel FMI i el Banc Mundial des de la crisi del deute els han privat de la protecció imprescindible. Reducció de les superfícies destinades a cultius alimentaris i especialització en un o dos productes per a l'exportació, desaparició dels sistemes d'estabilització dels preus, abandonament de l'autosuficiència de cereals, reducció de les reserves de cereals, debilitament de les economies per una extrema dependència de les evolucions dels mercats mundials, forta reducció dels pressuposts socials, supressió de les subvencions als productes bàsics, obertura dels mercats i obertura a la competència injusta dels petits productors locals contra societats multinacionals..."*

D'altra banda, encara que els límits imposats pels recursos naturals a l'acumulació permanent són una realitat que afectarà l'evolució mateixa del sistema capitalista, hem de reconèixer que l'escassetat és, al seu torn, font d'oportunitats (allò que és escàs es converteix en una mercaderia molt rendible). Així, ens trobem que en el futur diversos recursos naturals seran objecte de privatitzacions per intentar rendibilitzar nous espais que proporcionin beneficis. Plantegem aquí l'exemple de l'aigua,

que es convertirà en uns dels grans problemes del segle XXI i que ja està sent objecte d'una forta pressió privatitzadora i de conflicte (Cochabamba, Itàlia, Comunitat de Madrid, etc.).

El neoliberalisme, en tractar de restablir la taxa de guany, ha empès les contradiccions del capitalisme i ha estat incapaç de construir un període d'acumulació i de rendibilitat estable, mentre ha atacat durament les conquestes socials d'èpoques anteriors, en una mena de fugida endavant permanent. D'altra banda, ha exacerbat la lògica irracional del capitalisme en la seva relació amb la biosfera, tot accelerant el procés de degradació mediambiental i d'escalfament global. No només ha estat incapaç de restaurar l'acumulació i de garantir la satisfacció de les necessitats socials, sinó que ha mostrat que ens trobem en una crisi global (econòmica, ecològica, alimentària, social i política) que posa en qüestió el futur immediat de la humanitat mateixa.

EIXOS PROGRAMÀTICS I MESURES D'URGÈNCIA DAVANT LA CRISI

La gravetat de la crisi actual posa a l'ordre del dia, en primer lloc, la necessitat d'organitzar la resistència contra les mesures antisocials que preparen els executius. Cal prendre totes les iniciatives unitàries possibles per remobilitzar la societat al màxim. Però la resistència no és suficient, és necessari treballar per construir un referent anticapitalista portador d'un projecte de societat alternatiu i coherent, capaç d'aportar objectius i reivindicacions alhora radicals i realistes a les lluites.

Així doncs, s'imposa una doble tasca per als revolucionaris:

- Preparar les lluites de resistència el més àmplies i unitàries possibles.
- Construir un referent anticapitalista clarament delimitat i amb una independència política total respecte als governs social-liberals i a les forces polítiques que els donen el seu suport.

A continuació, passem a proposar algunes mesures d'urgència que haurien de ser la base d'una sortida progressista i anticapitalista a la crisi actual. Unes mesures que només podrem imposar gràcies a un moviment social de conjunt que canviï en profunditat la correlació de forces actual, que faci seves aquestes mesures i que sigui el resultat d'una convergència real de les lluites i resistències en curs: contra els tancaments d'empreses, contra la privatització de l'educació i la sanitat, contra Bolonya...

Són possibles altres mesures davant de la crisi, a favor de la majoria social. Amb la crisi les polítiques neoliberals han sofert un fracàs estrepitós. Dues qüestions estan de nou en el centre, el repartiment de les riqueses i la qüestió de la propietat.

- Defensar els treballadors. El punt de partida sobre la urgència social: defensa de l'ocupació contra els acomiadaments, creació d'ocupació pública, augment dels salaris, fre a les privatitzacions. No correspon als treballadors pagar la crisi, correspon als capitalistes. " Salvar als pobles i no als bancs! ". Aquest és el plantejament que hauria de ser el nostre:

ELS DINERS PÚBLICS S'HAURIEN D'UTILITZAR EN CREAR LLOCS DE TREBALL DIGNES QUE OCUPIN ELS ATURATS I PRECARIS, I EN PROVEIR DE SERVEIS PÚBLICS DE QUALITAT A LA POBLACIÓ

defensar les condicions de treball i de vida de milions de treballadors que estan colpejats per la crisi.

- Ús dels diners públics. Els diners públics s'haurien d'utilitzar en crear llocs de treball dignes que ocupin els aturats i precaris, i en proveir de serveis públics de qualitat a la població, que ara els necessita més que mai. Per a això, és necessari qüestionar obertament el Pacte d'Estabilitat i Creixement imposat per Brussel·les.

- Origen dels recursos. Primer, aclarir que existeixen recursos, com evidencien els plans de rescat. És una qüestió de voluntat política, de forçar quin ús es dona als recursos disponibles. A més, els estats haurien de promoure de forma coordinada una reforma dels sistemes impositius a favor de la seva progressivitat, combatre eficaçment el frau i il·legalitzar els paradisos fiscals, la qual cosa permetria començar a comptar amb suficients recursos públics.

- Sistema financer regulat i públic. D'altra banda, els ajuts incondicionals al sector financer privat haurien de ser substituïts per una aposta decidida per un sistema financer públic al servei de les necessitats socials actualment insatisfetes, que permetés finançar a més la reconversió ecològica de l'economia. Contra les desreglamentacions financeres, per les taxacions de les transaccions financeres, contra els paradisos fiscals, pel no pagament del deute, pel control dels capitals, l'aixecament dels secrets bancari i comercial, la nacionalització dels bancs sense indemnitzacions i la seva creació a nivell estatal o para estatal, com el Banc del Sud que té el suport de Cuba i els règims progressistes. S'ha d'acompanyar d'un qüestionament de la propietat privada bancària, per la nacionalització integral de tot el sistema bancari, financer i de crèdit. Aquesta nacionalització, per no tornar a les "velles nacionalitzacions" ha d'acompanyar-se del control dels treballadors, dels assalariats i de la població.

- Sectors en dificultats. Davant la fallida del sistema bancari o l'enfonsament de certs sectors i grans empreses, si és precís, per salvar l'ocupació, cal fer incursions en la propietat privada d'aquestes grans empreses, no s'ha de dubtar d'anar en aquesta direcció tot defensant la

RECONVERSIÓ DEL MODEL PRODUCTIU I DE CONSUM BASADA EN LA LLUITA CONTRA L'ESCALFAMENT CLIMÀTIC

seva nacionalització sota control dels treballadors. Qüestionament de la propietat. No només defensem un nou repartiment de les riqueses, sinó també un canvi de les relacions de propietat. Volem reemplaçar la propietat privada del capital i de les grans empreses per l'apropiació pública i social de l'economia a través del control o de la gestió pels treballadors.

- Impulsar una nova reglamentació dels mercats laborals, que capgirés la dinàmica de l'abaratiment de l'acomiadament i garantis l'ocupació estable i de qualitat, permetria revertir la caiguda dels salaris respecte la renda nacional.

- La crisi també és ecològica. Reconversió del model productiu i de consum basada en la lluita contra l'escalfament climàtic, una organització diferent de la política de transports, de la política d'energia, la lluita contra la pol·lució i la degradació del medi ambient dels barris i el camp. Cal partir de l'exigència de desenvolupament durador en matèria ecològica per tornar a donar sentit a la idea de planificació econòmica. Allà també la crisi portarà clarificacions.

Hi ha un formidable punt de suport per defensar la viabilitat d'aquestes mesures: els milers de miliards de dòlars concedits als bancs... en algunes hores o dies... mentre les caixes continuen buides per als assalariats, els aturats, els pobles. Cal enderrocar la tendència presa des de fa 25 anys en el repartiment de les riqueses, consagrar aquestes riqueses a l'ocupació, als salaris, a la seguretat social, als serveis públics i no a l'especulació financera. Per això, moltes qüestions, temes i reivindicacions poden passar de la propaganda a l'agitació, de les explicacions generals a propostes concretes, a objectius de mobilització o lluites.

Aquest tipus de mesures permetria invertir l'ajust salarial en curs, qüestionant així una lògica econòmica que, tal com l'esclat i la gestió de la crisi ens recorda, és per definició autista pel que a les necessitats socials. A més ara és evident, fins i tot per als seus defensors més convençuts, la inviabilitat de la fórmula neoliberal de gestió del capitalisme. I, al seu torn, el neoliberalisme no va ser més que la resposta davant l'esgotament de la fórmula keynesiana, que va saltar pels aires amb la cri-

si dels anys setanta. Ambdós elements —la crisi evidencia explícitament la indiferència de la lògica capitalista respecte a les necessitats socials, alhora que obliga a l'esmentada lògica a buscar una fórmula de gestió alternativa— actualitzen la pertinència d'un projecte anticapitalista.

GLOSSARI

Acumulació de capital: El desenvolupament dels diners en mitjà d'acumulació, és a dir, en capital, suposa una nova relació, la que vincula al capitalista o posseïdor de diners i al treballador assalariat o posseïdor de força de treball viva, la relació fonamental de la societat capitalista. La relació entre el capitalista i el treballador assalariat és una relació econòmica particular que permet l'acumulació de capital.

Acumulació i tendència decreixent de la taxa de guany: La producció capitalista és producció de mercaderies en tant que són portadores de valor i plusvàlua, en tant que el capital que ha estat avançat per a la seva producció troba en ella la font de la seva acumulació. La taxa de guany és el seu esperó i la seva força impulsora; la valorització del capital és el seu únic objectiu. Però l'existència d'una taxa de guany considerada suficient perquè la producció tingui lloc és el punt de partida d'una acumulació el resultat de la qual és una tendència a la baixa de la taxa de guany. Al seu torn, aquesta provoca una acceleració de l'acumulació l'objectiu de la qual és restablir les condicions d'una rendibilitat deteriorada, però que implica una nova tendència a la baixa de la taxa de guany. La creixent dificultat de valorització del capital s'expressa finalment en una caiguda efectiva de la taxa de guany, en paraules de Marx, en "la sobreproducció, l'especulació, les crisis i el capital superflu, a més de la població supèrflua".

Capitalisme: mode de producció que enfonsa les seves arrels en un llarg procés històric concretat en tres transformacions econòmiques i socials:

- a) La separació dels productors dels seus mitjans de producció.
- b) La formació d'una classe social que monopolitza aquests mitjans de producció: la burgesia industrial moderna.
- c) La transformació de la força de treball en una mercaderia.

El mode de producció capitalista funciona partint de les següents característiques:

- a) La producció és exclusivament una producció de mercaderies.

PER ACONSEGUIR EL MÀXIM BENEFICI, ELS CAPITALISTES ES VEUEN OBLIGATS A AUGMENTAR L'EXPLOTACIÓ (JA SIGUI ABSOLUTA O RELATIVA) DEL TREBALL ASSALARIAT

- b) La producció s'efectua per a un mercat impersonal regit per les "lleis de la competència".
- c) L'objectiu de la producció consisteix a aconseguir el màxim benefici privat dels capitalistes (i no la satisfacció de les necessitats bàsiques de la població).
- d) Per aconseguir el màxim benefici, els capitalistes es veuen obligats a augmentar l'explotació (ja sigui absoluta o relativa) del treball assalariat.
- e) La recerca de la maximització dels guanys de cada capitalista i la competència entre capitals fan que el capital flueixi cap als sectors en els quals la taxa de guany (la rendibilitat) és més elevada (dinàmica que explica fenòmens consubstancials al capitalisme com ara la "financiarització" i "l'especulació").

L'evolució històrica del capitalisme ha registrat algunes constants:

- a) La concentració del capital en cada vegada menys mans.
- b) Els cicles curts i les ones llargues expansives i depressives. I les crisis com a punts d'inflexió entre períodes expansius i recessius.
- c) La tendència decreixent de la taxa mitjana de guany.
- d) La creixent socialització i internacionalització de la producció.
- e) La creixent contradicció entre el desenvolupament de les forces productives (la generació de quantitats fabuloses de capital, tecnologies, comunicacions, mercaderies, etc...) i les relacions socials de producció (marcades per l'apropiació privada en cada vegada menys mans, d'una banda, i per l'explotació i la marginació de la majoria de la humanitat i la destrucció del planeta, per una altra).

Capital i plusvàlua: L'únic valor d'ús del qual neix i s'incrementa el valor mateix és el treball viu, actual, o treball com a subjectivitat, per oposició al treball mort, incorporat en un producte. La força de treball, font de plusvàlua, és l'única mercaderia que s'incrementa quan és consumida productivament pel capital.

Crisi: Periòdicament, la tendència a la baixa de la taxa de guany es manifesta en una reducció efectiva que provoca una crisi, és a dir, una

PERIÒDICAMENT, LA TENDÈNCIA A LA BAIXA DE LA TAXA DE GUANY ES MANIFESTA EN UNA REDUCCIÓ EFECTIVA QUE PROVOCA UNA CRISI, ÉS A DIR, UNA INTERRUPCIÓ DE L'ACUMULACIÓ

interrupció de l'acumulació. La destrucció de valor que en resulta té com a efecte el restabliment de les condicions de rendibilitat necessàries per a una represa de l'acumulació. Les crisis, que neixen d'una insuficient valorització del capital i que tenen com a funció restablir aquesta valorització, són un moment essencial de l'acumulació del capital.

Imperialisme: a cavall del segle XIX i el XX, l'exportació de capital a tercers països, la formació de monopolis com a conseqüència de la concentració de capital, l'aparició del capital financer i la creixent intervenció de l'estat a favor dels monopolis econòmics nacionals expliquen el repartiment del món en diferents imperis colonials i/o zones d'influència entre les diferents potències imperialistes. La lluita per la supremacia mundial entre els principals estats capitalistes va provocar les dues guerres mundials que van assolir el segle XX. Al seu torn, l'estructura de poder imperial i les forces generades pel mercat mundial estan en la base de la creixent desigualtat econòmica global i del subdesenvolupament i la misèria a la major part del planeta.

I+D: investigació i desenvolupament. Es refereix a les inversions (tant públiques com privades) en estudis científics i en noves tecnologies destinades a la innovació industrial i a la generació de noves gammes de mercaderies i serveis. Habitualment, partides molt considerables dels pressuposts públics en I+D són destinats a investigació militar, un terreny enormement lucratiu per a les empreses del sector. Sovint, moltes innovacions tecnològiques en la indústria civil s'han originat en la indústria armamentística. La despesa pública en I+D constitueix també una demostració evident que l'estat utilitza sistemàticament diners públics per finançar la valorització del capital privat. Els canvis operats a la Universitat contemporània també estan expressant cada vegada més clarament aquesta mateixa tendència.

Keynesianisme: doctrina econòmica burgesa que qüestionava els dogmes de la teoria clàssica (que defensava la capacitat del capitalisme de generar un equilibri espontani entre l'oferta i la demanda tot

EL REPARTIMENT DEL TREBALL ENTRE LES DIVERSES ACTIVITATS ES REALITZA PER MITJÀ DE L'INTERCANVI DE PRODUCTES COM A VALORS

autorregulant-se mitjançant mercat) per tal de buscar una sortida a la gran depressió mundial iniciada el 1929. L'economia keynesiana es va centrar en l'anàlisi de les causes i conseqüències de les variacions de la demanda agregada i les seves relacions amb el nivell d'ocupació i d'ingressos. L'interès final de Keynes va ser poder dotar unes institucions nacionals o internacionals de poder per controlar l'economia en les èpoques de recessió o crisi. Aquest control s'exercia mitjançant la despesa pressupostària de l'estat, política que es va dir política fiscal. La justificació econòmica per actuar d'aquesta manera parteix, sobretot, de l'efecte multiplicador que es produeix davant d'un increment en la demanda agregada.

Llei del valor i fetitxisme de la mercaderia: El repartiment del treball entre les diverses activitats es realitza per mitjà de l'intercanvi de productes com a valors. En aquest sentit, el valor no és una simple quantitat, una simple expressió dels costos de la producció. Expressa una relació social. La descripció de les relacions socials més o menys opaques subjacents al procés de valorització del capital (l'explotació del treball assalariat) és el que va fer Marx en desplegar la llei del valor. Aquestes relacions socials s'estableixen entre els individus per mitjà de coses. L'intercanvi de mercaderies en proporció amb els seus valors és el mitjà pel qual es reparteix el treball en la societat capitalista i s'estableix la coordinació entre productors, per una part, i productors i consumidors, per una altra. La mercaderia adquireix així el caràcter d'un fetitxe regulador de l'activitat econòmica. En la societat capitalista, la connexió entre els individus només pot expressar-se amb una forma material, amb la forma dels productes del treball que són les mercaderies, en l'intercanvi.

Liquiditat: disponibilitat de capital-diners sense necessitat d'endeutar-se per part d'empreses o de particulars.

Mercaderia: és a) un valor d'ús, és a dir, un objecte d'utilitat que permet satisfer una necessitat i que és el suport del valor de canvi. b) un valor de canvi, és a dir, un objecte que, mitjançant l'intercanvi, permet

EL DESENVOLUPAMENT DE LA PRODUCTIVITAT SOCIAL, MITJÀ MATERIAL PER A LA MILLORA DE LES CONDICIONS DE VIDA I DE TREBALL, CONDUEIX, SOTA L'IMPERI DEL CAPITAL, A RESULTATS QUE CONTRADIUEN LA SEVA FINALITAT

obtenir-ne un altre bé, un bé equivalent en el pla del valor; el valor de canvi és l'expressió exterior del valor. c) Un valor, és a dir, una fracció del treball social repartit entre les diverses activitats per mitjà dels mecanismes del mercat.

Morositat: incapacitat de fer front a deutes contrets amb empreses o particulars.

Rendibilitat: veure "Acumulació i tendència decreixent de la taxa de guany".

Sobreacumulació: El desenvolupament de la productivitat social, mitjà material per a la millora de les condicions de vida i de treball, condueix, sota l'imperi del capital, a resultats que contradiuen la seva finalitat. El mode de producció capitalista tendeix a desenvolupar sense límits les capacitats productives materials, és a dir, a produir valors d'ús, com a únic mitjà per assegurar la producció de valors, més precisament de plusvàlua. En conseqüència, el procés normal de l'acumulació de capital té com a resultat una sobreacumulació de capital, no en el sentit que hi hagi sobreabundància de mitjans de producció en relació a les necessitats de la població, sinó en el sentit de sobreabundància de mitjans de producció en relació a les necessitats de valorització del capital. Les dues cares de la moneda de la sobreproducció capitalista són l'excedent de mà d'obra (l'atur) i de mercaderies que no troben comprador, dues expressions per antonomàsia de les crisis periòdiques.

Valor i valor de canvi: El valor d'una mercaderia determina les proporcions en les quals s'intercanvia per altres mercaderies; exteriorment es manifesta amb la forma del valor de canvi, és a dir, de la relació d'intercanvi real que s'estableix al mercat i que varia en funció de les circumstàncies. Té com a substància el treball humà comú a tota activitat, el treball abstracte desposseït de les característiques particulars dels diversos treballs concrets, un treball igual i indiferent, socialment igualat per l'intercanvi. El treball és un contingut que adopta formes socials diverses; en la societat mercantil en la qual els productes del

**EL VALOR D'UNA MERCADERIA DETERMINA LES
PROPORCIONS EN LES QUALS S'INTERCANVIA
PER ALTRES MERCADERIES; EXTERIORMENT ES
MANIFESTA AMB LA FORMA DEL VALOR DE CANVI**

treball estan necessàriament destinats a l'intercanvi com a mercaderies, el contingut en treball privat només es converteix en social si, mitjançant l'intercanvi, és posat en equivalència, com a valor, amb els altres treballs privats. Per tant, no s'han de confondre treball i valor. El valor no és una simple quantitat de treball. És treball en una forma social determinada, la del treball repartit sota l'efecte de la igualació de les mercaderies en l'intercanvi.

